

Instytut
Polityk
Publicznych

Obywatele decydują?

Skuteczność paneli obywatelskich
w Polsce

Konrad Szpak

Instytut
Polityk Publicznych

Obywatele decydują?

Skuteczność paneli obywatelskich w Polsce

Konrad Szpak

KOMITET
DO SPRAW
POŻYTKU
PUBLICZNEGO

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Rządowy Program
Rozwoju Organizacji
Obywatelskich
na lata 2018–2030
PROO

SFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW NARODOWEGO INSTYTUTU WOLNOŚCI – CENTRUM
ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W RAMACH RZĄDOWEGO PROGRAMU
ROZWOJU ORGANIZACJI OBYWATELSKICH NA LATA 2018–2030 PROO

Działanie sfinansowane ze środków Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030. Publikacja ma na celu dynamizację debaty publicznej wokół obszaru polityk publicznych i narzędzi demokracji deliberacyjnej. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora i niekoniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Fundacji Instytut Polityk Publicznych. Nie mogą być również utożsamiane z oficjalnym stanowiskiem Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, który nie ponosi za nie odpowiedzialności.

AUTOR:

Konrad Szpak

PROJEKT GRAFICZNY I SKŁAD:

Jan Targowski

WYDAWCA:

Fundacja Instytut Polityk Publicznych

Kraków 2024

SPOSÓB CYTOWANIA RAPORTU:

Konrad Szpak (red.), *Obywatele decydują? Skuteczność paneli obywatelskich w Polsce*, Fundacja Instytut Polityk Publicznych 2024.

Publikacja (z wyłączeniem grafik) jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0).

Zachęcamy do wykorzystania raportu Instytutu Polityk Publicznych. Prosimy jednak o zachowanie informacji o finansowaniu raportu oraz podanie aktywnego linku do naszej strony internetowej.

KONRAD SZPAK

Prezes Instytutu Polityk Publicznych. Internacjolog z wykształcenia. Menedżer projektów, nauczyciel akademicki i urzędnik samorządowy. Realizator porad obywatelskich i konsultacji społecznych. Koordynator paneli obywatelskich: Krakowskiego Panelu Klimatycznego (2020-2021) i Łódzkiego Panelu Obywatelskiego „Zieleń w mieście” (2020) – pierwszego w Polsce panelu obywatelskiego realizowanego w formule online/hybrydowej – który otrzymał tytuł finalisty w ogólnoeuropejskim konkursie *Innovation in Politics 2020* jako wybitny przykład innowacji politycznej w Europie w kategorii Demokracja.

Kontakt do autora: Konrad.Szpak@IPP.expert

Spis treści:

Spis treści:.....	5
Słowo wstępne	6
Kluczowe wnioski i rekomendacje.....	7
Istota i standardy panelu obywatelskiego.....	8
Kryteria skuteczności paneli obywatelskich	15
Przegląd wybranych paneli obywatelskich w Polsce	16
Łódzki Panel Obywatelski (2022/2023).....	18
Kraków: Krakowski Panel Klimatyczny (2020-2021)	30
Stan wdrożenia rekomendacji	43
Zakończenie i rozwój paneli obywatelskich.....	45
Instytut Polityk Publicznych	46

Słowo wstępne

Panel obywatelski to sposób podejmowania istotnych decyzji przez losowo wyłonioną grupę obywateli, stanowiącą odzwierciedlenie ogólnej populacji. Rolą tej grupy jest rozstrzygnięcie danej sprawy lub wypracowanie rekomendacji w wybranym obszarze, z myślą o dobru wspólnym wszystkich mieszkańców. Jest to jednocześnie narzędzie demokracji deliberacyjnej (łac. *deliberare*, od *delibero*, rozważać, rozmyślać, zastanawiać), którego celem nie jest rozstrzygnięcie określonej kwestii przez zwykłe przegłosowanie się, ale wypracowanie możliwie mądrej decyzji, uwzględniającej różne spojrzenia i interesy oraz podjętej wspólnie przez zdecydowaną większość.

Można zatem powiedzieć, że panel obywatelski to jedna z bardziej złożonych form konsultacji społecznych, nadal stosunkowo rzadko wykorzystywana w Polsce, głównie na poziomie lokalnym, w największych miastach. Tymczasem panel obywatelski może być z powodzeniem wykorzystywany w angażowaniu obywateli we współzrządzenie, na różnych poziomach. Wymaga to jednak określonych zmian w prawie, podejściu urzędników, a przede wszystkim wystandaryzowanych i dostępnych narzędzi oraz przyjętych standardów.

O ile panel obywatelski to warte zastosowania narzędzie, to jednak wymaga odpowiedniej wiedzy i doświadczenia, a sam w sobie nie gwarantuje sukcesu, rozumianego np. jako zadowolenie społeczności (lokalnej), wypracowania mądrych rekomendacji, a tym bardziej ich wdrożenia.

Właśnie skuteczności paneli obywatelskich w Polsce dotyczy najnowszy raport Instytutu Polityk Publicznych. W naszej publikacji analizujemy czy wypracowane przez obywateli rekomendacje zostały wdrożone przez decydentów, co – w przypadku negatywnej odpowiedzi – stawia pod znakiem zapytania nie tylko celowość korzystania z tego złożonego narzędzia, ale i możliwość zwiększenia zaufania obywateli do własnego państwa.

Jesteśmy przekonani, że nasz raport będzie przyczynkiem do podjęcia szerszych dyskusji w zakresie kondycji i jakości demokracji partycypacyjnej i deliberacyjnej w Polsce.

Serdecznie zapraszam do zapoznania się z naszą publikacją.

Konrad Szpak
Prezes Instytutu Polityk Publicznych

Kluczowe wnioski i rekomendacje

- Panel obywatelski to ciekawe, ważne i złożone narzędzie demokracji deliberacyjnej, które z powodzeniem może być wykorzystywane w procesach konsultacyjnych w całej Polsce: na poziomie ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym.
- Pomimo przeprowadzenia pierwszego panelu obywatelskiego już prawie 10 lat temu (w 2016 r.) i realizacji kilkunastu inicjatyw, polskie doświadczenia w tym zakresie są nadal dość ograniczone.
- Dotychczas panel obywatelski w Polsce był wdrażany głównie na poziomie miejskim, w największych miastach. Można go jednak z powodzeniem wykorzystywać także na poziomie ogólnopolskim, regionalnym oraz w mniejszych ośrodkach.
- Samorządy nie są odpowiednio przygotowane do właściwej realizacji paneli obywatelskich. Brakuje im m.in. wiedzy eksperckiej, środków finansowych oraz odpowiednich narzędzi.
- Należy przygotować i nieodpłatnie udostępnić polskim samorządom wystandaryzowane narzędzia IT, materiały edukacyjne, zapewnić szkolenia dla urzędników oraz konsultacje.
- Potrzebne są także określone zmiany w prawie, m.in. w zakresie wprowadzenia diety dla panelistów za ich udział w panelu obywatelskim (na zasadach podobnych do diet dla członków komisji wyborczych).
- Skuteczność paneli obywatelskich w Polsce jest ograniczona: stopień wdrożenia wypracowanych przez obywateli rekomendacji jest niekiedy na niewystarczającym poziomie, co stawia pod znakiem zapytania możliwość szerokiej promocji i wykorzystywania paneli obywatelskich.
- Należy testować, rozwijać i promować także inne narzędzia demokracji partycypacyjnej i deliberacyjnej w Polsce. Prace naukowe, rozwojowe i wdrożeniowe w tym zakresie powinny być wspierane i finansowane ze środków publicznych. Przyczyni się to m.in. do wzmocnienia rozwiązywania kluczowych problemów zbiorowych w środowiskach politycznych, administracyjnych i społecznych, a także doskonalenia metod efektywnego włączania społeczeństwa obywatelskiego w procesy wdrażania polityk publicznych.

Istota i standardy panelu obywatelskiego

Istota panelu obywatelskiego

Panel obywatelski to zaawansowana forma konsultacji publicznych, w ramach których ważne decyzje są podejmowane przez losowo wyłonioną grupę obywateli i obywaterek, stanowiącą odzwierciedlenie ogólnej populacji (np. miasta). Jego rolą jest rozstrzygnięcie danego dylematu lub wypracowanie rekomendacji w danym obszarze z myślą o dobru wspólnym wszystkich mieszkańców i mieszanek.

Panel obywatelski jest jednocześnie formą demokracji deliberacyjnej. Podjęcie określonych decyzji poprzedzone powinno być zatem częścią edukacyjną, uwzględnieniem interesów zróżnicowanych interesariuszy oraz zapewnieniem odpowiedniego czasu do namysłu:

- **część edukacyjna:** wyposażenie obywateli (panelistów i panelistek) w niezbędną wiedzę merytoryczną; mieszkańcy powinni wiedzieć dlaczego panel został zorganizowany, jakie decyzje są do podjęcia, jakie będą konsekwencje ich wdrożenia oraz niepodejmowania żadnych działań;
- **interesariusze:** paneliści powinni wiedzieć w jaki sposób możliwe decyzje będą wpływać na interesy określonych grup, powinno mieć możliwość zapoznania się ze zróżnicowanymi stanowiskami, tak aby spojrzeć na dane zagadnienia z nieco szerszej perspektywy;
- **deliberacja:** uczestnicy procesu to z definicji zwykli mieszkańcy, a zatem osoby bez odpowiedniej wiedzy eksperckiej; udział w panelu wiąże się z ekspozycją na mnogość złożonych informacji; dlatego jest bardzo ważne, aby paneliści mieli możliwość zapoznania się z całością materiałów, własne przemyślenia, przerwę między spotkaniami oraz możliwość dyskusji, w tym prezentowania własnego stanowiska oraz zrozumienia stanowisk innych osób.

Podstawy prawne paneli obywatelskich

Instytucja panelu obywatelskiego nie została dotychczas zdefiniowana na gruncie polskich przepisów prawa, co utrudnia jego przygotowanie i realizację. Należy jednak odnotować, że to narzędzie to niekiedy znajduje odzwierciedlenie w przepisach lokalnych. Za dobry przykład może posłużyć także uchwała Rady Miasta Krakowa ([CXI/2904/18 z 26.09.2018 r.](#)) w sprawie zasad i trybu przeprowadzania konsultacji z mieszkańcami, w której panel obywatelski nie został co prawda zdefiniowany, ale został przynajmniej wymieniony jako jedna z form przeprowadzania konsultacji.

Jednocześnie istnieją opinie prawne, na podstawie których nie może on zostać uznany za formę konsultacji społecznych w myśl ustawy o samorządzie gminnym ze względu na:

- ograniczenie możliwości udziału w panelu do wylosowanych osób stanowiących grupę reprezentatywną, co uniemożliwia udział w konsultacjach wszystkim zainteresowanym;
- odpłatność udziału, co – zdaniem niektórych – przeczy istocie konsultacji społecznych.

Zdaniem autora argumenty nie są w pełni przekonujące, ale z pewnością trzeba rozważyć zmiany prawne w tym obszarze.

Niezależność operatora

W dotychczasowej praktyce realizacji paneli obywatelskich w Polsce najczęściej ma miejsce jego przeprowadzanie na zlecenie samorządu gminnego przez niezależnego operatora wyłonionego w otwartym konkursie ofert. Operatorem tym zazwyczaj jest organizacja pozarządowa (lub ich grupa), która za zadanie ma przygotowanie, organizację i realizację całego procesu konsultacyjnego. Choć działa on na zlecenie administracji samorządowej, to ma pewną swobodę w realizacji zadania. Zwiększa to jakość i przejrzystość działań oraz odrzuca ewentualne zarzuty dotyczące *ręcznego sterowania* procesem przez samych zlecających.

Zespół facylitacyjny

Prace panelistów powinny być wspierane przez profesjonalny zespół facylitacyjny, którego celem jest zapewnienie odpowiednich ram i warunków do współpracy i dyskusji. Pozwala to na budowanie odpowiedniej atmosfery do pracy, poczucia wpływu oraz zaangażowania i motywacji wszystkich uczestników i uczestniczek. Zespół facylitacyjny powinien być zaangażowany w panel od samego początku procesu.

Rekomendacje

Celem panelu obywatelskiego jest wypracowanie odpowiednich rekomendacji, które następnie będą wdrażane przez zobowiązany do tego podmiot (np. prezydent miasta). Kluczowe jest zatem, aby rekomendacje zostały przyjęte przez zdecydowaną większość osób (np. 80%, a nie zwykła większość) oraz były odpowiedniej jakości. Wśród kryteriów dobrej rekomendacji można wymienić następujące:

- **zgodność z tematem Panelu:** rekomendacja jest zgodna z tematem panelu, nie wychodzi poza uzgodnione ramy i wpisuje się w odpowiedzi na pytania panelowe;
- **zgodność z prawem:** rekomendacja jest zgodna z przepisami prawa albo odnosi się do działań na rzecz ich zmiany;

- **zgodność z kompetencjami miasta:** rekomendacja mieści się w kompetencjach podmiotu wdrażającego;
- **wskazywanie działań:** rekomendacja wskazuje jakie działania należy podjąć; odpowiada przynajmniej na część takich pytań jak: co? kto? gdzie? kiedy? jak? dla kogo? po co?;
- **jasne sformułowanie:** rekomendacja jest sformułowana w sposób jasny, czytelny oraz zgodnie z zasadami języka polskiego; stanowi pełne zdanie, nie zawiera skrótów myślowych czy zwrotów potocznych.

Dobre praktyki deliberatywnych procesów partycypacyjnych

Elementów opisujących panel obywatelski jest oczywiście znacznie więcej. Warto także wymienić zasady dobrych praktyk deliberatywnych procesów partycypacyjnych stworzonych przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Zostały one określone w publikacji OECD (2020), *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/339306da-en>.

Zasady dobrych praktyk deliberatywnych procesów partycypacyjnych OECD¹:

Lp.	ZASADY	WYJAŚNIENIE
1	Purpose	<i>The objective should be outlined as a clear task and is linked to a defined public problem. It is phrased neutrally as a question in plain language.</i>
	CELOWOŚĆ	Jasno sprecyzowany cel, powiązany z określonym problemem publicznym, sformułowany prostym językiem w formie pytania.
2	Accountability	<i>There should be influence on public decisions. The commissioning public authority should publicly commit to responding to or acting on participants' recommendations in a timely manner. It should monitor the implementation of all accepted recommendations with regular public progress reports.</i>
	WPŁYW	<i>Mieszkańcy powinni mieć wpływ na decyzje publiczne, a ich rekomendacje powinny być wiążące dla organów publicznych. Na podstawie deklaracji podmiotu wdrażającego, rekomendacje przyjęte z poparciem na poziomie co najmniej 80% głosujących dla podmiotu wdrażającego, który przedstawia plan wdrożenia i monitorowania postępów we wdrażaniu przyjętych rekomendacji.</i>

¹ Tłumaczenie nie w pełni odpowiada treściom w języku angielskim. Celem zapisów jest wyjaśnienie zasad, co zrobiono na podstawie Regulaminu Krakowskiego Panelu Klimatycznego.

3	Transparency	<i>The deliberative process should be announced publicly before it begins. The process design and all materials – including agendas, briefing documents, evidence submissions, audio and video recordings of those presenting evidence, the participants' report, their recommendations (the wording of which participants should have a final say over), and the random selection methodology – should be available to the public in a timely manner. The funding source should be disclosed. The commissioning public authority's response to the recommendations and the evaluation after the process should be publicised and have a public communication strategy.</i>
	PRZEJRZYSTOŚĆ	Publiczne ogłoszenie panelu przed jego rozpoczęciem. Projekt procesu i wszystkie materiały z nim związane, uzyskane wyniki wraz ze strategią działania oraz źródło finansowania powinny być udostępnione opinii publicznej. Zapewnia się otwartą transmisję online ze spotkań panelu o charakterze edukacyjnym, z wykorzystaniem kanałów dystrybucji umożliwiających szeroki dostęp informacyjny. W spotkaniach panelu mogą uczestniczyć obserwatorzy. Dokumenty i materiały związane z panelem są publikowane na stronie internetowej panelu. Do dokumentów i materiałów zaliczają się w szczególności: regulamin, metodologia doboru panelistów i panelistek, programy spotkań, prezentacje ekspertów i ekspertek oraz interesariuszy, materiały edukacyjne, nagrania ze spotkań o charakterze edukacyjnym, przegłosowane rekomendacje, raport z realizacji panelu.
4	Representativeness	<i>The participants should be a microcosm of the general public. This is achieved through random sampling from which a representative selection is made, based on stratification by demographics (to ensure the group broadly matches the demographic profile of the community against census or other similar data), and sometimes by attitudinal criteria (depending on the context). Everyone should have an equal opportunity to be selected as participants. In some instances, it may be desirable to over-sample certain demographics during the random sampling stage of recruitment to help achieve representativeness.</i>
	REPREZENTATYWNOŚĆ	Grupa uczestników powinna odzwierciedlać strukturę demograficzną grupy społecznej, której dotyczy temat panelu. Zapewnia się losowy dobór reprezentatywnej grupy panelistów i panelistek, tj. z uwzględnieniem określonych cech społeczno-demograficznych i przestrzennych (płeć, grupa wiekowa, dzielnica zamieszkania, wykształcenie) na podstawie dostępnych statystyk na temat populacji. Wszyscy mieszkańcy powinni mieć takie same szanse, by zostać wybranymi do panelu.

5	Inclusiveness	<i>Inclusion should be achieved by considering how to involve under-represented groups. Participation should also be encouraged and supported through remuneration, expenses, and/or providing or paying for childcare and eldercare.</i>
	INKLUZYWNOŚĆ	<i>W proces są zaangażowane wszystkie grupy reprezentatywne. Paneliści i panelistki otrzymują wynagrodzenie za udział w panelu. W przypadku zdalnych spotkań panelu operator zapewnia przeszkolenie panelistów i panelistek w zakresie użycia środków technicznych i organizacyjnych, w tym oprogramowania umożliwiającego komunikację na odległość.</i>
6	Information	<i>Participants should have access to a wide range of accurate, relevant, and accessible evidence and expertise. They should have the opportunity to hear from and question speakers that present to them, including experts and advocates chosen by the citizens themselves.</i>
	DOSTĘP DO INFORMACJI	<i>Uczestnicy powinni mieć dostęp do szerokiego zakresu wiedzy oraz możliwość zadawania pytań. Część spotkań panelu ma charakter edukacyjny, podczas których wiedza w temacie panelu jest przekazywana panelistom i panelistkom przez ekspertów i ekspertki w przystępny, dokładny, relewantny oraz dostarczający dowody sposób. Wiedza dotycząca tematu Panelu powinna prezentować możliwie wyczerpujące spektrum opinii. Paneliści i panelistki mają możliwość zadawania pytań i otrzymywania odpowiedzi oraz zapewniony dostęp do materiałów edukacyjnych.</i>
7	Group deliberation	<i>Participants should be able to find common ground to underpin their collective recommendations to the public authority. This entails careful and active listening, weighing and considering multiple perspectives, every participant having an opportunity to speak, a mix of formats that alternate between small group and plenary discussions and activities, and skilled facilitation.</i>
	DELIBERACJA	<i>Panel powinien obejmować dyskusje w grupach o różnej wielkości, kierowane przez wykwalifikowanych prowadzących (facylitatorów). Prace deliberacyjne prowadzone są w oparciu o przyjęte zasady współpracy i dyskusji. Paneliści i panelistki mają możliwość uważnego i aktywnego słuchania, zadawania pytań i otrzymywania odpowiedzi, dostępu do zróżnicowanych stanowisk i perspektyw oraz pracy w mniejszych grupach. W spotkaniach panelu paneliści i panelistki są wspierani przez zespół facylitacyjny zapewniony przez operatora. Zespół facylitacyjny zapewnia panelistom i panelistkom możliwość znalezienia płaszczyzny porozumienia.</i>

8	Time	<i>Deliberation requires adequate time for participants to learn, weigh the evidence, and develop informed recommendations, due to the complexity of most policy problems. To achieve informed citizen recommendations, participants should meet for at least four full days in person, unless a shorter time frame can be justified. It is recommended to allow time for individual learning and reflection in between meetings.</i>
	REFLEKSJA	<i>Panel powinien zagwarantować uczestnikom odpowiednią ilość czasu na naukę, ocenę przedstawionych materiałów i opracowanie rekomendacji. Paneliści i panelistki mają odpowiedni czas na indywidualną naukę i refleksję pomiędzy spotkaniami, analizę pomysłów i konsekwencji ich realizacji oraz zważenie racji. Dlatego w ramach panelu spotkania przeprowadza się z odpowiednimi odstępami między nimi.</i>
9	Integrity	<i>The process should be run by an arm's length co-ordinating team different from the commissioning public authority. The final call regarding process decisions should be with the arm's length co-ordinators rather than the commissioning authorities. Depending on the context, there should be oversight by an advisory or monitoring board with representatives of different viewpoints.</i>
	NIEZALEŻNOŚĆ	<i>Panel powinien być przygotowany i prowadzony przez niezależny podmiot, a nadzór nad jego działaniami sprawuje zespół monitorujący, składający się z przedstawicieli różnych środowisk. Panel jest przygotowywany organizacyjno-merytorycznie i realizowany przez organizację niezależną od zlecniodawcy panelu, tj. przez operatora. Powołuje się niezależny zespół monitorujący.</i>
10	Privacy	<i>There should be respect for participants' privacy to protect them from undesired media attention and harassment, as well as to preserve participants' independence, ensuring they are not bribed or lobbied by interest groups or activists. Small group discussions should be private. The identity of participants may be publicised when the process has ended, at the participants' consent. All personal data of participants should be treated in compliance with international good practices, such as the European Union's General Data Protection Regulation (GDPR).</i>
	OCHRONA PRYWATNOŚCI	<i>W trakcie trwania panelu należy szanować i chronić prywatność uczestników. Wszystkie dane osobowe uczestników i uczestniczek panelu są traktowane zgodnie z przepisami o ochronie danych osobowych, w tym w celu uchronienia panelistek i panelistów od nadmiernej uwagi medialnej i wpływów lobby danych grup interesów.</i>

11	Evaluation	<i>There should be an anonymous evaluation by the participants to assess the process based on objective criteria (e.g. on quantity and diversity of information provided, amount of time devoted to learning, independence of facilitation). An internal evaluation by the co-ordination team should be conducted against the good practice principles in this report to assess what has been achieved and how to improve future practice. An independent evaluation is recommended for some deliberative processes, particularly those that last a significant time. The deliberative process should also be evaluated on final outcomes and impact of implemented recommendations.</i>
	EWALUACJA	<i>Uczestnicy powinni mieć możliwość anonimowej oceny panelu w oparciu o obiektywne kryteria. Jej wyniki powinny zostać ujęte w sprawozdaniu podsumowującym wraz z zaleceniami, co można w przyszłości poprawić. Operator przedstawia raport z realizacji panelu. Paneliści i panelistki uczestniczą w anonimowej ocenie panelu.</i>

Warto zaznaczyć, że określone zasady dobrych praktyk delibertywnych procesów partycypacyjnych są ogólne i nie odnoszą się *stricto* do paneli obywatelskich. Co więcej, poziom szczegółowości poszczególnych zapisów jest stosunkowo niski, co częściowo ogranicza możliwość ich praktycznego wykorzystania. Zasady dobrych praktyk mogą być zatem traktowane raczej jako ogólne kierunki działania, lecz nie jako konkretne wytyczne. Z pewnością jednak warto prowadzić działania na rzecz wypracowywania standardów projektowania i realizacji paneli obywatelskich w Polsce. Do czasu ich przyjęcia należy jednak traktować określone standardy jedynie pomocniczo i korzystać z praktycznych doświadczeń związanych z panelami obywatelskimi w Polsce i za granicą. Jak natomiast ocenić samą skuteczność panelu obywatelskiego?

Kryteria skuteczności paneli obywatelskich

Dotychczas brakuje w Polsce szerszej analizy paneli obywatelskich pod względem ich skuteczności, efektywności, jak i wypracowanych wniosków na przyszłość. Raport Instytutu Polityk Publicznych nie rości sobie prawa do kompleksowej analizy wszystkich paneli obywatelskich dotychczas zrealizowanych w Polsce, co przekracza ramy opracowania. Jego celem nie jest również krytyka pracy szeregu instytucji i osób realizujących panele, co jest złożonym, wymagającym i niekiedy problematycznym przedsięwzięciem. Stanowi on raczej głos w dyskusji i – mam nadzieję – przyczynek do możliwych zmian systemowych w obszarze narzędzi demokracji partycypacyjnej i deliberacyjnej.

Wśród możliwych kryteriów oceny panelu obywatelskiego można wyróżnić m.in.:

- **celowość**: czy panel rzeczywiście był potrzebny, czy dotyczył on ważnego i/lub kontrowersyjnego obszaru;
- **zgodność ze standardami**: czy panel został przeprowadzony w zgodzie z wcześniej przyjętymi zasadami lub ustaleniami (i nie uległy one zmiany, chyba że było to niekontrowersyjne i korzystne dla procesu);
- **niezależność**: czy panel został zrealizowany niezależnie od podmiotu zlecającego;
- **rozłącność ról**: czy role uczestników procesu zostały odpowiednio rozdzielone (np. panelista nie był jednocześnie ekspertem albo interesariuszem prezentującym swoje stanowisko);
- **efektywność zarządcza**: panel został zrealizowany zgodnie z najważniejszymi miarami efektywności typowego projektu takimi jak [1] zrealizowanie całego zakresu projektu, [2] w przyjętym harmonogramie i [3] określonym budżecie. Można skorzystać także z sześciu miar zgodnie z metodyką PRINCE2.
- **satysfakcja**: zadowolenie uczestników procesu (głównie panelistów, ale i urzędników, realizatorów, czy obserwatorów).

Inną miarą oceny realizacji panelu obywatelskiego może i powinna być oczywiście **jakość procesu**. Można ją analizować przez pryzmat np. kompetencji i doświadczenia realizatora, zespołu facylitacyjnego, odpowiednio długiego czasu na deliberację, stronę językową rekomendacji i wiele innych.

Nasz raport nie skupia się jednak na całościowej analizie procesów przygotowawczych, organizacyjnych i realizacyjnych, ale na ich wymiernych efektach. Dlatego przyjęto jedno kluczowe kryterium opisujące skuteczność panelu obywatelskiego – **stopień wdrożenia przyjętych rekomendacji**. Trudno bowiem mówić o skuteczności i efektywności tego narzędzia demokracji deliberacyjnej, jeżeli jego decyzje i rekomendacje nie są następnie realizowane.

Przegląd wybranych paneli obywatelskich w Polsce

Pierwszy panel obywatelski w Polsce odbył się w 2016 r. w Gdańsku i został poświęcony tematowi adaptacji do deszczy nawalnych. Od tego czasu kolejne miasta podjęły starania na rzecz wykorzystania tego – nadal dość nowego – narzędzia demokracji deliberacyjnej. Zrealizowane panele obywatelskie w Polsce zestawiono w tabeli.

Lp.	Miasto	Rok	Tematyka
1	Gdańsk 1	2016	Jak lepiej przygotować Gdańsk na wystąpienie ulewnych opadów deszczu?
2	Gdańsk 2	2017	Jak poprawić jakość powietrza?
3	Gdańsk 3	2017	Jak wspierać aktywność obywatelską w Gdańsku?
4	Lublin	2018	Co zrobić, aby oddychać czystym powietrzem?
5	Łódź 1	2020	Zieleń w mieście.
6	Wrocław	2020	Jak usprawnić przemieszczanie się po Wrocławiu, mając na względzie poprawę jakości życia i ochronę klimatu?
7	Warszawa	2020	Jak zwiększyć efektywność energetyczną Warszawy i udział odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym miasta?
8	Poznań	2021	Jak władze Poznania mogą działać na rzecz przeciwdziałania oraz adaptacji do zmian klimatu i kryzysu klimatycznego?
9	Kraków 1	2020-2021	Krakowski Panel Klimatyczny: Jak Miasto Kraków i mieszkańcy mogą ograniczyć zużycie energii i zwiększyć wykorzystanie energii odnawialnej?
10	Łódź 2	2022-2023	W jaki sposób zredukować szkodliwą emisję gazów cieplarnianych na terenie Łodzi o 55% do 2030 roku?
11	Kraków 2	2022-2023	Jak Miasto Kraków i mieszkańcy mogą wpływać na dalszy rozwój działań na rzecz zrównoważonego transportu?"

12	Rzeszów	2023	Jak Rzeszów może osiągnąć neutralność klimatyczną do 2030 roku?
----	---------	------	---

Warto wspomnieć także o pierwszym w Polsce ogólnopolskim panelu obywatelskim o kosztach energii, który został zorganizowany przez Fundację Stocznia z własnej inicjatywy. Sam proces należy uznać za wartościowy, choć brak zaangażowania podmiotu wdrażającego w zasadzie na samym początku zasadniczo ograniczył możliwość wdrożenia wypracowanych rekomendacji. Proces organizacji panelu na poziomie krajowym został powtórzony w ramach Ogólnopolskiego Panelu Obywatelskiego o Polityce Żywnościowej, który odbył się w 2024 r.

Innym ciekawym przedsięwzięciem było rozpoczęcie organizacji pierwszego panelu obywatelskiego w Polsce na poziomie ponadgminnym – Forum Obywatelskiego, które zostało zaproponowane przez Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię, pierwszą metropolią w Polsce, która powstała w 2017 roku i łączy 41 gmin. Przedmiotem obrad będzie próba odpowiedzi na pytanie: Kolej na dobre przesiadki w Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii – jak to osiągnąć? W trakcie opracowywania raportu Forum nie zostało jeszcze zakończone.

Jak można zauważyć, w zestawieniu brakuje jednak paneli obywatelskich zrealizowanych:

- na poziomie ogólnopolskim, z realnym zaangażowaniem podmiotu wdrażającego, będącego organem centralnej administracji rządowej;
- na poziomie regionalnym (ponadgminnym, np. na poziomie województwa lub kilku powiatów z realną perspektywą wdrożenia rekomendacji);
- w mniejszych ośrodkach miejskich, wiejsko-miejskich i wiejskich.

Należy mieć nadzieję, że polskie doświadczenia w obszarze stosowania narzędzi demokracji partycypacyjnej i deliberacyjnej będą stale rozbudowywane.

Kluczową kwestią jest jednak sama skuteczność paneli obywatelskich. Została ona przeanalizowana na podstawie wybranych paneli obywatelskich w Polsce.

Lp.	REKOMENDACJA	KOMENTARZ
1	Stworzenie, wprowadzenie standardów realizacji inwestycji miejskich, dotyczących wykorzystania ekologicznych, niskoemisyjnych technologii i materiałów budowlanych, a także optymalizujących koszty energetyczne eksploatacji budynków.	REKOMENDACJA DO REALIZACJI. Realizacja w latach 2024-2025.
2	Wprowadzenie w zapisach przetargowych, dotyczących miejskich inwestycji budowlanych, zastosowania technologii i materiałów obniżających emisję gazów cieplarnianych.	REKOMENDACJA DO REALIZACJI. Realizacja w latach 2024-2025.
3	Dalsze prowadzenie prac termomodernizacyjnych i instalacji OZE na budynkach komunalnych.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacja ma charakter ciągły. Rekomendację można uznać za zrealizowaną, choć realizacja samych inwestycji będzie się odbywała stale w przyszłości. Miasto podejmuje i będzie podejmować działania mające na celu termomodernizację wraz z ewentualnym montażem instalacji odnawialnych źródeł energii na budynkach miejskich. Obecnie złożone są wnioski o dofinansowanie kompleksowej termomodernizacji kolejnych szkół podstawowych. W przypadku jednej ze szkół rozpoczęta została realizacja inwestycji. Planowane jest złożenie wniosków o dofinansowanie na termomodernizację szkół w ramach Krajowego Planu Odbudowy oraz z środków Funduszy Europejskich dla Łódzkiego. Po pozyskaniu środków inwestycje będą realizowane. Biuro zrealizowało montaż 38 instalacji fotowoltaicznych w 2023 roku, kolejne 27 instalacji jest w trakcie realizacji w 2024 roku. Na kolejne instalacje planowane jest złożenie wniosku o dofinansowanie z środków unijnych.
4	Wprowadzenie do zapisów Miejsowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego standardów dotyczących ochrony przed zabudową obszarów leśnych i parkowych na terenach należących do gminy.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Miasto chroni tereny obszarów leśnych i parkowych przed zabudową poprzez odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Wyznaczane są tereny o przeznaczeniu leśnym lub parkowym. Standardem jest, że w terenach tych zapisy planów zawierają ograniczenia w możliwości realizacji zabudowy: - w terenach leśnych – zagospodarowanie terenu, zgodnie z przepisami odrębnymi

		dotyczącymi lasów (co generalnie oznacza brak możliwości realizacji nowej zabudowy), - w terenach zieleni urządzonej (parkowej) – brak możliwości zabudowy lub dopuszczenie realizacji zabudowy jedynie o niewielkiej kubaturze i określonej funkcji usługowej jako przeznaczenie uzupełniające. Dane kontaktowe do projektantów poszczególnych planów są zamieszczone na stronie internetowej Miejskiej Pracowni Urbanistycznej przy każdym z projektów planów.
5	Dążenie do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych w budynkach poddawanych remontom w ramach programu rewitalizacji prowadzonego przez gminę.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Realizowane są nadal inwestycje w ramach projektów 1 – 8 ROCŁ (koordynowane przez Zarząd Inwestycji Miejskich). Trwają prace przygotowawcze dotyczące kolejnego projektu rewitalizacji obszarowej tzw. kwartału 9 ROCŁ; w czerwcu planowany jest wybór wykonawcy dokumentacji koniecznej do złożenia wniosku o dofinansowanie tego przedsięwzięcia z programu Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021 – 2027; w opisie przedmiotu zamówienia zaznaczono, że obiekty budowlane i urządzenia należy projektować z zastosowaniem nowoczesnych konstrukcji, materiałów i technologii robót wyróżniających się pod względem architektonicznym, z zastosowaniem zasad uniwersalnego projektowania oraz prowadzących do uzyskania możliwie najniższych wskaźników emisyjności i wysokich w zakresie energooszczędności. Zakres projektu będzie znany po przeprowadzeniu ekspertyz i prac analitycznych na przełomie 2024 i 2025 roku, obecnie do projektu typowane jest 9 nieruchomości – kamienic gminnych zlokalizowanych w ścisłym centrum Łodzi. Ogłoszenie opublikowano na platformie e-zamówienia: DSR-ZP-III.271.21.2024. Pozyskiwane jest bezzwrotne dofinansowanie w ramach programu wsparcia budownictwa z Funduszu Dopłat (BGK), w ramach którego prowadzone są m.in. kompleksowe remonty kamienic z podłączeniem do c.o. Z tych środków: zrealizowano 1 inwestycję w 2022 roku przy ul. Gdańskiej 114 (informacja na stronie Dofinansowanie ze Środków Budżetu Państwa: Urząd Miasta Łodzi (lodz.pl)), w realizacji obecnie jest 1 nieruchomość – przy Włókienniczej 1, planowane jest pozyskanie dofinansowania na kompleksowe remonty kolejnych 5 nieruchomości.

6	Systematyczne wartościowanie i weryfikowanie zasobu gminnej ewidencji zabytków, we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, w celu umożliwienia zastosowania nowoczesnych, niskoemisyjnych technologii do ich modernizacji i remontów.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacja ma charakter ciągły. Jest zadaniem realizowanym przez Biuro Architekta Miasta od 2020 r. Aktualnie prace w tym zakresie są realizowane w podejmowanych działaniach Zespołu ds. Rewitalizacji Kwartалу 9 m.in. zinwentaryzowaniu zasobu przestrzennego, architektonicznego i zabytkowego, formułowaniu wytycznych architektonicznych i konserwatorskich oraz dokonywaniu oględzin terenowych z udziałem przedstawicieli Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.
7	Opracowanie i promowanie wśród inwestorów standardów dotyczących wykorzystania w nowo budowanych i remontowanych budynkach nowoczesnych, niskoemisyjnych materiałów budowlanych, np.: betonów fotokatalitycznych.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Realizacja rekomendacji wymaga kompleksowego podejścia i współpracy wielu stron. Obecnie staramy się rozszerzyć krąg potencjalnych specjalistów i utworzyć interdyscyplinarny zespół składający się z reprezentantów różnych jednostek uczelni. Biuro Architekta Miasta podjęło i jest w trakcie kontynuowania rozmów z przedstawicielami Politechniki Łódzkiej. Po podpisaniu listu intencyjnego w tej sprawie pomiędzy uczelnią, a miastem będziemy mogli przekazać dokładniejsze informacje dotyczące współpracy.
8	Przeprowadzenie pilotażowego projektu lokalizacji w przestrzeni miasta bioreaktora/ów pochłaniających zanieczyszczenia powietrza.	REKOMENDACJA DO REALIZACJI. Realizacja w latach 2024-2025.
9	Instalowanie modułów fotowoltaicznych na miejskich obiektach użyteczności publicznej.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacja ma charakter ciągły. Rekomendację można uznać za zrealizowaną, choć realizacja samych inwestycji będzie kontynuowana w przyszłości. Miasto zrealizowało 38 instalacji fotowoltaicznych w 2023 roku, kolejne 27 instalacji jest w trakcie realizacji w 2024 roku. Kolejne instalacje realizowane będą w ramach dofinansowania z środków unijnych.
10	Wprowadzenie bezpłatnej pomocy prawnej dla wspólnot mieszkaniowych chcących zainwestować w odnawialne źródła energii, np. do oświetlenia części wspólnych bloków i kamienic. Pomoc ta może polegać na wsparciu w przygotowaniu i złożeniu wniosku na dofinansowanie, wsparcie w tworzeniu dokumentacji projektowej itd.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Miasto przystąpiło do realizacji programu Ciepłe Mieszkanie. Program skierowany jest do wspólnot mieszkaniowych. W ramach programu, za pośrednictwem Biura wspólnoty mogą skorzystać z dofinansowania na wymianę źródeł ciepła, termomodernizację i montaż instalacji fotowoltaicznej.
11	Intensyfikacja programu wymiany palenisk węglowych (tzw. "kopciuchów") w mieście.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA.

		Co rok ogłaszane są kolejne edycje programu wymiany źródeł ciepła. Miasto przystępuje do kolejnych programów realizowanych z środków zewnętrznych (Czyste Powietrze, Ciepłe Mieszkanie). Informacja o realizowanych programach rozpowszechniana jest wśród mieszkańców.
12	Dążenie do samowystarczalności energetycznej miasta poprzez budowę biogazowni oraz rozwój fotowoltaiki.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Miasto zrealizowało montaż 38 instalacji fotowoltaicznych w 2023 roku, kolejne 27 instalacji jest w trakcie realizacji w 2024 roku. Na kolejne instalacje (ok. 100 nowych) planowane jest złożenie wniosku o dofinansowanie z środków unijnych. Departament Ekologii i Klimatu (WKŚ we współpracy z BEJP) zlecił opracowanie analizy wykonania farmy fotowoltaicznej o mocy ok 25 MW. Energia z tej instalacji miałaby być wykorzystywana do zasilania obiektów i jednostek miasta.
13	Instalowanie modułów fotowoltaicznych na należących do miasta budynkach mieszkalnych (jeżeli zgodzi się konserwator zabytków również odnowionych kamienicach).	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Przygotowując nowe inwestycje mieszkaniowe w mieście bada się możliwość zasilania ich z instalacji fotowoltaicznych. Planowana inwestycja WTBS przy ul. Skierniewickiej zakłada wykorzystanie instalacji fotowoltaicznej.
14	Modernizacja taboru transportu zbiorowego w celu zmniejszenia zużycia energii.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Modernizację tramwajów to krok w dobrym kierunku, ponieważ nowoczesne tramwaje są bardziej energooszczędne i przyjazne dla środowiska. Unowocześnienie polega m.in. na zmianie oświetlenia zewnętrznego i wewnętrznego w technologii LED oraz zmianie przetwornic napięcia. Zmodernizowane wagony typu Cityrunner oraz NF6D dodatkowo zainstalowane mają nowoczesne układy napędowe z zastosowaniem rekuperacji. Pomimo braku przeprowadzonych badań dotyczących wpływu modernizacji tramwajów na zmniejszenie zużycia energii elektrycznej, zastosowanie nowoczesnych rozwiązań, jak i wprowadzanie tramwajów wyposażonych w rekuperację, z pewnością wpływa na zmniejszenie zużycia energii elektrycznej. W poprzednich latach przeprowadzono modernizację następujących wagonów tramwajowych: 22 szt. wagonów (11 par) Konstal 805Na, 7 szt. wagonów przegubowych Bombardier Cityrunner, 5 szt. wagonów przegubowych Siemens NF6D, 4 szt. wagonów przegubowych Duewag M8CN oraz 1 szt. wagonu przegubowego Pesa

		122Na. W latach 2023-2024 planuje się modernizację 4 szt. wagonów przegubowych Bombardier Cityrunner oraz 4 szt. wagonów przegubowych Siemens NF6D.
15	Dokończenie inwestycji budowy biogazowni miejskiej oraz przeprowadzenie programu informacyjno-edukacyjnego o przygotowaniu przez mieszkańców odpadów do wykorzystania przez biogazownię.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Brak szczegółowych informacji.
16	Działania na rzecz oszczędzania energii cieplnej przez miasto poprzez intensyfikację prac termomodernizacyjnych na budynkach będących we władaniu miasta.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacja ma charakter ciągły. Rekomendację można uznać za zrealizowaną, choć realizacja samych inwestycji będzie się odbywała stale w przyszłości. Przeprowadzony audyt przyłączy ciepłowniczych - zweryfikowano i zoptymalizowano moce zamówione i koszty stałe zużycia energii cieplnej dla 250 budynków użyteczności publicznej. Planowane kolejne prace termomodernizacyjne oraz działania związane z zarządzaniem energią w budynkach w kolejnych latach. Planowana realizacja termomodernizacji 6 szkół wraz z wprowadzeniem systemu zarządzania budynków w formule ESCO. Inwestycje zrealizować ma podmiot prywatny, a część jego wynagrodzenia będzie pochodziła z wygenerowanych oszczędności.
17	Działania na rzecz oszczędzania energii elektrycznej przez miasto poprzez modernizację oświetlenia miejskiego (tj. wymianie żarówek na energooszczędne oparte o LEDy, tam gdzie to racjonalne ekonomicznie, instalacji modułów fotowoltaicznych na latarniach, instalacji inteligentnego oświetlenia miejskiego).	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Realizowana inwestycja wymiany opraw na LEDowe w szkołach. Planowane kolejne realizacje w ramach kompleksowych termomodernizacji budynków użyteczności publicznej w przypadku uzyskania środków finansowych na ten cel. W trakcie realizacji modernizacja 946 opraw oświetlenia ulicznego na LED, inwestycja realizowana przez ZDiT, dofinansowana z środków zewnętrznych w ramach programu EKOLATARNIA z WFOŚiGW w Łodzi. Złożony kolejny wniosek o dofinansowanie modernizacji kolejnej puli opraw oświetlenia ulicznego (program Rozświetlamy Polskę).
18	Opracowanie i realizacja kompleksowego programu edukacji mieszkańców, związanego z oszczędzaniem energii wraz z informacją o możliwości wsparcia finansowego, promocji wymiany pieców starego typu (tzw. "kopciuchów") na piece ekologiczne oraz sposobów uzyskania refundacji takiej wymiany, edukacyjnej "antywęglowej" (wskazującej problemy wytwarzania energii ze spalania węgla, zwłaszcza brunatnego),	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Przeprowadzona kampania informacyjna w prasie i internecie dotycząca możliwości wsparcia finansowego na wymianę źródeł ciepła oraz terminów na realizację założeń uchwały antysmogowej. Kampania edukacyjna i informacyjna na szeroką skalę prowadzona jest przez Wydział Kształtowania Środowiska. W załączeniu podsumowanie działań edukacyjnych i

	korzyści płynących z budowy Zakładu Termicznego Przetwarzania Odpadów.	promocyjnych w zakresie ekologii i postaw pro środowiskowych przeprowadzonych w 2023 przez WKŚ. Większość działań jest kontynuowana w 2024 r. Planowane złożenie wniosku do Urzędu Marszałkowskiego w ramach działania FELD 02.02 Podnoszenie świadomości - szczególnie w zakresie kampanii antysmogowej i OZE
19	Opracowanie i realizacja programu edukacyjnego, na wszystkich poziomach i we wszystkich grupach wiekowych, z zakresu oszczędności i kształtowania postaw ekologicznych.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Kampanie edukacyjno- informacyjne realizowane na bieżąco
20	Zwiększenie liczby "kontenerów" na elektrośmieci - gęstsze umiejscowienie ich na osiedlach, na terenach placówek oświatowych, w miejskich budynkach użyteczności publicznej.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Zgodnie z otrzymaną rekomendacją sukcesywnie zwiększamy ilość pojemników na osiedlach, terenach placówek oświatowych. Od czasu otrzymania rekomendacji do realizacji, ilość pojemników wzrosła o blisko 50% (wzrost liczby pojemników ze 103 szt. do 148 szt.). Jednocześnie na prośby spółdzielni mieszkaniowych, w różnych lokalizacjach na terenie miasta stale dostawiane są nowe kontenery. W związku z tym rekomendacja została zrealizowana, co nie wyklucza dalszego zwiększenia wzrostu pojemników, które będą dostawiane w przypadku zgłoszenia zapotrzebowania przez zainteresowane strony.
21	Intensyfikacja akcji promocyjnej "Łódzkiej kranówki" oraz instalacja poidetek wody w szkołach i budynkach użyteczności publicznej.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Zamontowano poidetka w 40 placówkach edukacyjnych, zrealizowano 3 edycje w latach 2021-23, kontynuacja do 2025 roku. Dodatkowo zamontowano źródło wodny na terenie MOSiR- park na Młynku w roku 2023.
22	Ograniczenia zakupu wody butelkowanej w instytucjach miejskich oraz jednostkach im podległych.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Brak szczegółowych informacji.
23	Ograniczenie zakupów wody w butelkach z miejskich dotacji.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Brak szczegółowych informacji.
24	Wdrażanie zielonych zamówień publicznych.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Brak szczegółowych informacji.
25	Opracowanie i realizacja programu edukacyjnego, na wszystkich poziomach i we wszystkich grupach wiekowych, z zakresu ograniczenia konsumpcji i diety bezmięsnej oraz segregacji odpadów i „drugiego życia rzeczy”.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Łódzkie Szkoły dla Klimatu- pilotaż zrealizowany w 2023 r., w trakcie realizacji druga edycja, w przygotowaniu 3 edycja na lata 2024-27. Ekoeksperymentarium- w trakcie realizacji

26	Organizacja i realizacja konkursów dla szkół, akcji sprzątania terenów publicznych i gier o tematyce ekologicznej.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Gry rozumiane jako aktywności w ekoeksperymentarium. Konkursy w ramach ogrodników zielonych w programie Łódzkie szkoły dla klimatu. Konkursy m.in. w ramach Łódzkie szkoły dla klimatu- lata 2023-2024. Cykliczne akcje sprzątania z biznesem.
27	Aktywne działania na rzecz budowania lobby w zakresie wprowadzenia na szczeblu krajowym obostrzeń dotyczących nadmiernych odpadów opakowaniowych.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Miasto Łódź będąc członkiem i założycielem fundacji Unii Metropolii Polskich bierze aktywny udział w pracach Zespołu ds. Odpadów Komunalnych w ramach Komisji ds. Energii, Klimatu i Środowiska. Przygotowywane analizy, ekspertyzy i strategie wspomagają podejmowanie kluczowych decyzji w wybieraniu kierunków koncepcyjnych funkcjonowania gospodarki odpadami komunalnymi w Polsce. Podejmowane są działania w kwestii wprowadzenia krajowego systemu rozszerzonej odpowiedzialności producentów oraz systemu kaucyjnego. Mają one na celu m.in. uszczelnienie systemu odpadowego oraz poprawienie efektu środowiskowego – co idealnie wpisuje się w zakres realizacji niniejszej rekomendacji. Rekomendacja została zrealizowana.
28	Intensyfikacja i promocja działań PSZOKu, uruchomienie PSZOKu mobilnego.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. "PSZOK mobilny" został zrealizowany w formie zaakceptowanej przez uczestników panelu. Od początku 2025 r. mieszkańcy Łodzi, poza terminami wyznaczonymi przez firmę wywozową mogą zgłosić potrzebę odbioru odpadów wielkogabarytowych za pośrednictwem Call Center Urzędu Miasta Łodzi lub mailowo. Link do strony znajduje się powyżej. Po otrzymaniu prośby mieszkańca, zostaje wyznaczony termin odbioru nie później niż dwa tygodnie od dnia otrzymania zgłoszenia. Z dodatkowego odbioru każdy właściciel nieruchomości może skorzystać dwa razy w roku. Intensyfikacja działań PSZOKów nastąpiła już w trakcie kilku konferencji prasowych mających miejsce od czasów wyboru zadania w panelu. Promocja tych działań, będzie dalej realizowana, po otwarciu czwartego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych. Przygotujemy ulotki informacyjne, które zostaną rozpowszechnione wśród mieszkańców, od których gmina odbiera odpady.
29	Stworzenie i wdrożenie aplikacji ułatwiającej gospodarowanie odpadami przez	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA.

	mieszkańców i innych funkcjonalności, wypracowanych w toku przeprowadzonych konsultacji społecznych dotyczących aplikacji.	Aplikację Łódź.pl za darmo można pobrać w Sklepie Google Play, AppStore lub AppGallery.
30	Kompleksowa rozbudowa łódzkiej sieci dróg rowerowych, dążąca do spójnego systemu połączeń, w tym: budowa dróg rowerowych łączących osiedla z centrum, bez konieczności korzystania przez rowerzystów z infrastruktury dla pieszych i aut; budowa estakad rowerowych oddzielających ruch rowerowy od samochodowego; zwiększenie bezpieczeństwa rowerzystów poprzez stosowne rozwiązania infrastrukturalno-architektoniczne, oddzielające ruch rowerowy od samochodowego.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Realizowana przez ZIM, w uzgodnieniu ze ZDiT i innymi jednostkami miejskimi, budowa nowych dróg rowerowych oraz dostosowywanie już istniejących do obowiązujących obecnie standardów miejskich jest realizowana jako element większych inwestycji drogowych i tramwajowych. Rozwój sieci dróg rowerowych jest zależny od dostępnych możliwości budżetowych miasta. W przygotowaniu Zarządu Inwestycji Miejskich jest samodzielna droga rowerowa, tzw. Koci Szlak, łącząca Księży Młyn z Parkiem nad Jasieniem.
31	Dokończenie budowy sieci wewnętrznych dróg obwodnicowych, upłynniających ruch i ograniczających wjazd do centrum, m.in. przedłużenie ulicy Puszkina do ulic: Pomorskiej, Brzezińskiej i Strykowskiej.	REKOMENDACJA DO REALIZACJI. Realizacja w latach 2024-2025. W budżecie miasta oraz wieloletnim planie finansowym nie przewidziano środków na wymienione inwestycje. Należy podkreślić kwestię kosztów realizacji podobnych zadań, które wymagają dofinansowania zewnętrznego, gdyż nie są możliwe do realizacji jedynie ze środków własnych miasta.
32	Rozbudowa systemu taryfy przystankowej (taryfy dynamicznej) wraz z jego promocją wśród mieszkanki i mieszkańców.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Trwa analiza możliwości technicznych dostępnych rozwiązań oraz typów taryf funkcjonujących w innych miastach.
33	Sukcesywna poprawa i rozbudowa sieci transportu publicznego, ze szczególnym uwzględnieniem sieci tramwajowych, w tym: budowa nowych linii tramwajowych w nowych lokalizacjach, wydłużanie obecnych linii poprzez budowę nowych torowisk, modernizacja i utrzymanie obecnych linii tramwajowych, budowa węzłów przesiadkowych, wyznaczanie i budowa nowych buspasów.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Aktualnie realizowane przez ZIM zadania w uzgodnieniu ze ZDiT i innymi jednostkami miejskimi - przebudowa ul. Wojska Polskiego, ul. Legionów, ul. Cmentarnej, al. Rydza-Śmigłego, ul. Konstantynowskiej, ul. Północnej, ul. Ogrodowej, pl. Wolności. W przygotowaniu są projekty kolejnych inwestycji na ul. Franciszkańskiej, ul. Zielonej, ul. Konstantynowskiej (kontynuacja), ul. Legionów (kontynuacja), osiedlu Koziny, ul. Warszawskiej, ul. Aleksandrowskiej, al. Politechniki, ul. Rzgowska oraz przedłużenie linii tramwajowej w ul. Rzgowskiej do szpitala CZMP i przedłużenie linii tramwajowej na ul. Broniewskiego (dokumentacja projektowa jest już przygotowana).
34	Bieżące poszukiwania zewnętrznych źródeł finansowania inwestycji, mających na celu	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI.

	poprawę infrastruktury transportu publicznego.	W połowie października 2023 r. ZDiT Łódź przekazywał do Centrum Unijnych Projektów Transportowych (CUPT) wykaz planowanych do realizacji w najbliższej przyszłości inwestycji transportowych, związanych z zakupem nowego taboru tramwajowego i/lub budową infrastruktury towarzyszącej, nad którymi nadzór pełniłyby MPK-Łódź Sp. z o.o. oraz ZIM. Preferowanymi źródłami współfinansowania niniejszych projektów w ramach budżetu Unii Europejskiej na lata 2021-2027 są zwłaszcza 2 programy: Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FENIKS) i Fundusze Europejskie dla Łódzkiego (FEŁ). Miasto Łódź będzie również w przyszłości czynić starania o pozostanie środków unijnych z Krajowego Programu Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO).
35	Zazielenianie łódzkich torowisk, przede wszystkim z wykorzystaniem rozchodnika wraz z sezonowym (zimowym) montażem zabezpieczenia roślin przed niekorzystnym wpływem soli.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Zadanie realizowane przez ZIM w uzgodnieniu ze ZDiT i innymi jednostkami miejskimi podczas przebudów torowisk w technologii bezpodsypkowej zielonej, z wyłączeniem odcinków przeznaczonych do wspólnego ruchu tramwajów i autobusów oraz samochodów.
36	Budowa stojaków i parkingów rowerowych na pętlach i przystankach końcowych (krańcówkach).	W PRZYGOTOWANIU: ZIM będzie realizował zadanie w uzgodnieniu ze ZDiT i innymi jednostkami miejskimi w zależności od potrzeb i dostępnego miejsca.
37	Rozwój zintegrowanego systemu transportu aglomeracyjnego, w tym w szczególności: zainicjowanie przez Urząd Miasta Łodzi rozmów z przedstawicielami Urzędu Marszałkowskiego, Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej oraz PKP Polskie Linie Kolejowe, w celu opracowania systemu tras i połączeń, dostosowanych do potrzeb mieszkank i mieszkańców oraz wspólne wytypowanie miejsc na parkingi typu: Park & Ride, a w dalszej kolejności ich wybudowanie.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Trwają prace nad „Planem Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP) dla Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego (ŁOM)” - dokumentem strategicznym, który w długoterminowej perspektywie będzie określać kluczowe działania związane z mobilnością, urbanistyką i ochroną środowiska w ŁOM. Prace nad Planem to złożony i wieloetapowy proces, w którym bardzo istotny jest głos mieszkańców, organizacji społecznych i innych interesariuszy. Zgodnie z głównymi założeniami dokumentu transport zintegrowany w ŁOM będzie opierać się na transporcie kolejowym, tj. połączeniach realizowanych przez ŁKA, do których lokalną społeczność będzie dowozić komunikacja autobusowa. Z kolei na obszarze Łodzi szkielet transportu zbiorowego będzie stanowić komunikacja tramwajowa, zaś autobusy miejskie będą pełnić funkcję dowozową do osiedli. Zamawiającym SUMP

		dla ŁOM jest Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny (SŁOM), natomiast Wykonawcą dokumentu - Konsorcjum Zespół Doradców Gospodarczych TOR Sp. z o.o. oraz A2P2 architecture & planning Monika Arczyńska. Według przyjętego harmonogramu prac SUMP dla ŁOM powinien być opracowany do końca maja 2024 r. Zarząd Dróg i Transportu od początku działań nad dokumentem pełni rolę podmiotu wspierającego SŁOM. Główne lokalizacje proponowanych parkingów P&R określa Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, nie wyklucza on jednak innych, dodatkowych lokalizacji. W ramach realizowanej inwestycji przebudowy wiaduktów na ul. Przybyszewskiego oraz planowanej przez PKP PLK budowy przystanku kolejowego, przewiduje się również budowę parkingu. Aktualnie PKP PLK rozważa budowę parkingu przy przystanku Łódź Lublinek (ZDiT zaproponował potencjalną lokalizację). Funkcjonujące parkingi bezpłatne, pełniące funkcję P&R w rejonie stacji i przystanków kolejowych oraz komunikacji miejskiej są zlokalizowane w okolicach stacji kolejowych: Łódź Widzew, Łódź Chojny, Łódź Żabieniec, Łódź Kaliska, Łódź Retkinia (parking na terenie prywatnym C.H. Retkinia), Chocianowice-IKEA (parking na terenie prywatnym C.H. Port Łódź).
38	Zwiększenie częstotliwości i dostępności transportu publicznego, w szczególności w godzinach szczytu – dojazdy do pracy i szkoły, powroty z pracy i szkoły.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. W ramach działań własnych, a także w związku ze zgłoszeniami mieszkańców ZDiT podejmuje działania, aby w miarę możliwości taborowych i kadrowych poprawiać dostępność komunikacji miejskiej dla określonych grup pasażerów, np. osób pracujących, studentów czy uczniów. Wśród wprowadzonych w ostatnich miesiącach rozwiązań można wymienić, np. zwiększenie częstotliwości linii nr 86 dla studentów UMED i UŁ, zmiany w rozkładzie jazdy linii nr 72B dla pracowników firmy Dell, poprawy rozkładów jazdy linii nr 82A i 90A celem łatwiejszego dojazdu uczniów do Szkoły Podstawowej nr 204 w Łodzi, zmiany w rozkładzie jazdy linii nr 88B dla uczniów z Grabiny dojeżdżających do Szkoły Podstawowej w Starych Skoszewach. Od 1 lutego 2023 r. została uruchomiona linia nr F1, która zapewnia dojazd do zakładów pracy zlokalizowanych w zachodniej części osiedla Jędrzejów Przemysłowy. Uruchomienie połączenia było poprzedzone konsultacjami z niemal 1000 osób zatrudnionych w

		okolicznych firmach. Zapotrzebowanie na lokalny transport zbiorowy w obszarze Jędrzejowa Przemysłowego jest ciągle monitorowane, dlatego pod koniec września br. do wspomnianych zakładów pracy wydłużono w godzinach późnowieczornych wybrane kursy nocnej linii autobusowej nr N8.
39	Sukcesywna wymiana taboru tramwajowego na pojazdy niskopodłogowe, zapewniające większy komfort i bezpieczeństwo pasażerom (łatwiejsze wejście, klimatyzacja, efektywniejsze ogrzewanie).	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. W ramach projektu unijnego pn. „Kompleksowy program integracji sieci niskoemisyjnego transportu publicznego w metropolii łódzkiej wraz z zakupem taboru do obsługi trasy W-Z oraz innych linii komunikacyjnych i modernizacją zajezdni tramwajowych w Łodzi” zakupiono 30 tramwajów Moderus Gamma LF 06 AC wraz z pakietem eksploatacyjno-naprawczym oraz sprzętem specjalistycznym. Pierwszy pociąg z ww. zamówienia został dostarczony do Łodzi w grudniu 2022 r. Po raz pierwszy 2 tego typu tramwaje wyjechały na trasę linii nr 9 w dniu 1 marca br. Do końca października 2023 r. do eksploatacji wprowadzono łącznie 25 sztuk. Tramwaj Moderus Gamma LF 06 AC to konstrukcja pięcioczęłonowa. W ponad 80% jest on niskopodłogowy. Wagon może przewozić jednocześnie 227 pasażerów. Jego długość przekracza 32 m, a waga wynosi 43 t. W pojeździe zastosowano 4 wózki – 2 sztywne i 2 skrętne. Takie rozwiązanie ma spowodować mniejsze zużycie torowisk oraz obręczy. Tramwaj został wyposażony także w rampę, ułatwiającą wjazd wózkom inwalidzkim. Ponadto na początku października 2023 r. do Łodzi dotarły pierwsze 2 tramwaje GT6M-ZR zakupione przez MPK-Łódź Sp. z o.o. od niemieckiego miasta Jena. Operator nabył łącznie 10 takich używanych pociągów, wyprodukowanych w latach 1995-1996 przez AEG. Wagony GT6M-ZR ważą 30,5 t, są długości 27,32 m, mają 46 miejsc siedzących i 4 miejsca składane. Na stojąco mogą nimi podróżować jeszcze 164 osoby. Wszystkie tramwaje są niskopodłogowe i dwukierunkowe. Ponadto wyposażono je w system rekuperacji. Do końca bieżącego roku MPK-Łódź Sp. z o.o. oczekuje jeszcze 2 pojazdów, a pozostałe 6 sztuk dotrze do Łodzi w pierwszej połowie 2024 r. W usłudze przewozowej pociągi te zastąpią dwuwagonowe składy Konstal 805Na.

Komentarz Instytutu Polityk Publicznych

Wypracowane rekomendacje są wysokiej jakości i możliwe do wdrożenia. Część z nich jest bardzo konkretna, część ma charakter kierunkowy. Miasto podjęło realne działania na rzecz ich wdrożenia oraz prezentuje informacje na temat postępów prac. Warto podkreślić, że materiał jest atrakcyjny wizualnie oraz został uzupełniony o jednostkę odpowiedzialną za realizację oraz dane kontaktowe.

Stan realizacji rekomendacji nie uwzględnia czasu, który był potrzebny na ich wdrożenie (wyrażony w miesiącach), czy budżetu, który został przeznaczony na ich wdrożenie. Należy zaznaczyć, że Łódź prawdopodobnie najlepiej przedstawia postęp prac na rzecz wdrożenia wypracowanych rekomendacji.

Kraków: Krakowski Panel Klimatyczny (2020-2021)

Pierwszy panel obywatelski w Krakowie – Krakowski Panel Klimatyczny – był realizowany w okresie grudzień 2020 r. – czerwiec 2021 r. Temat dotyczył odpowiedzi na pytanie: Jak Miasto Kraków i mieszkańcy mogą ograniczyć zużycie energii i zwiększyć wykorzystanie energii odnawialnej?

Wypracowano 35 rekomendacji, które zostały poddane głosowaniu. 32 rekomendacje uzyskały aprobatę co najmniej 80% głosujących, co oznacza, że mają one charakter wiążący dla Prezydenta Miasta Krakowa, który zobowiązał się do ich wdrożenia.

Lp.	REKOMENDACJA	KOMENTARZ
1	Ambicją Krakowa jest jak najszybsze osiągnięcie neutralności klimatycznej. Mając na uwadze wyzwania związane ze sprawiedliwą transformacją i przeciwdziałaniem wykluczeniu energetycznemu oraz aktualne możliwości ekonomiczne, technologiczne i prawne proces ten będzie rozłożony w czasie. Do końca 2022 roku zostanie przygotowana Strategia Klimatyczna Krakowa, przedstawiająca plan dojścia do neutralności klimatycznej, zakładająca co najmniej 30% redukcję emisji gazów cieplarnianych do 2030 roku względem 2018 roku, co najmniej 80% redukcję emisji do roku 2040 oraz osiągnięcie neutralności klimatycznej nie później niż do 2050 roku. Strategia zostanie wypracowana w sposób partycypacyjny, a prace nad jej stworzeniem i wdrażaniem powinny być koordynowane przez specjalnie powołany przez Prezydenta zespół lub jednostkę. Postępy prac będą corocznie raportowane, a Strategia regularnie ewaluowana, aby dostosować opisane w niej cele i przyjęte ścieżki działania do aktualnej wiedzy naukowej i możliwości technologicznych, z zastrzeżeniem nieobniżania przyjętych celów.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Kraków podjął w 2022 roku zakończone sukcesem starania o zakwalifikowanie do grona miast „Misji na rzecz neutralnych klimatycznie i inteligentnych miast”. Celem tej Misji jest wsparcie i promocja 100 europejskich miast w ich transformacji systemowej w kierunku neutralności klimatycznej do 2030 r. i przekształcenie tych miast w ośrodki eksperymentów i innowacji. Jednym z celów misji jest wypracowanie Miejskiego Kontraktu Klimatycznego pomiędzy samorządem, interesariuszami a Komisją Europejską. Kontrakt Klimatyczny dla Krakowa został przygotowany przez pracowników Urzędu Miasta Krakowa we współpracy z interesariuszami oraz ekspertami zewnętrznymi i zaakceptowany przez Prezydenta Aleksandra Miszałskiego. Dokument całościowo opisuje ścieżkę dojścia do neutralności klimatycznej. Wskazuje co powinno zostać zrobione, aby osiągnąć neutralność klimatyczną miasta do roku 2030, dostrzegając jednocześnie skalę i złożoność wyzwania oraz trudności na jakie może natrafić wdrożenie. Zgodnie z przyjętą metodyką celem jaki przyjęto w kontrakcie klimatycznym jest redukcja emisji gazów cieplarnianych o 80% w stosunku do roku 2018. Kontrakt zawiera szczegółowy opis 58 działań gminy i interesariuszy, które powinny zostać podjęte, aby uzyskać redukcję emisji w wielkości 1 618 722 tCO _{2e} . Kontrakt jest deklaracją współpracy i podjęcia działań. Dokument jest po wstępnej weryfikacji przez ekspertów konsorcjum NetZeroCities. W dalszej kolejności będzie przeanalizowany i poddany ocenie przez ekspertów Komisji

		Europejskiej, którzy zdecydują o przyznaniu „Mission Label” (znak Misji Miast potwierdzający wysoką jakość). Kontrakt z założenia jest dokumentem podlegającym iteracji, nie rzadziej co dwa lata będzie modyfikowany i uzupełniany, we współpracy z interesariuszami i ekspertami.
2	Opracowanie i wdrożenie kompleksowego programu edukacyjno-informacyjnego w zakresie wyzwań klimatycznych i środowiskowych, skierowanego do mieszkańców i mieszkanki Krakowa. Program powinien uwzględniać potrzeby różnych grup odbiorców (m.in. dzieci, młodzież, dorośli, seniorzy, właściciele i zarządcy budynków, przedsiębiorcy, inwestorzy) oraz wykorzystywać różnorodne narzędzia edukacji i komunikacji takie jak: cykliczne wydarzenia edukacyjne w dzielnicach, spotkania ze ekspertami, materiały edukacyjne dla nauczycieli i placówek oświatowych; media lokalne, informacje w komunikacji miejskiej, informacje w przestrzeni publicznej, ekrany informacyjne itp.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Miasto dociera do mieszkańców z rozbudowaną i stale powiększaną ofertą edukacji klimatycznej. Działania edukacyjne i informacyjne są w większości realizowane pod hasłem kampanii: Kraków w dobrym klimacie.
3	Utworzenie kompleksowego punktu doradztwa energetycznego rozszerzającego dotychczasową ofertą doradczą UMK oraz utworzenie grupy doradców energetycznych wspierających mieszkańców i mieszkanki Krakowa w realizacji inwestycji związanych z termomodernizacją i instalacją OZE. Centrum powinno odpowiadać na potrzeby różnych grup odbiorców (od właścicieli domów jednorodzinnych do zarządców budynków wielorodzinnych), wspierać mieszkańców na każdym etapie inwestycji (wybór rozwiązań, informacja o możliwych źródłach finansowania, wsparcie w załatwianiu kwestii formalnych) oraz działać możliwie sprawnie (reguła „jednego okienka”).	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. W strukturze Wydziału ds. Jakości Powietrza UMK funkcjonuje Krakowskie Centrum Doradztwa Energetycznego, w ramach którego działa punkt informacyjno – doradczy zlokalizowany przy Rynku Podgórskim 1. Ponadto, istnieje specjalnie dedykowana infolinia (12 616 8848), która również obsługiwana jest przez doradców energetycznych.
4	Utworzenie Centrum Edukacji i Doradztwa klimatycznego w formie „zeroemisyjnego” budynku demonstracyjnego, które działałoby w formule parku doświadczeń umożliwiając zapoznanie się na żywo z dostępnymi technologiami i rozwiązaniami z zakresu termomodernizacji, oszczędzania energii oraz wykorzystania energii z OZE. Centrum powinno dysponować również mobilnym punktem edukacji i doradztwa, tak aby możliwa była realizacja zadań edukacyjnych i doradczych m.in. na wydarzeniach organizowanych w mieście.	REKOMENDACJA CZĘŚCIOWO ZREALIZOWANA. Zdaniem Urzędu Miasta Krakowa rekomendacja została zrealizowana, co nie jest prawdą. Krakowskie Centrum Edukacji Klimatycznej zostało otworzone 14 lutego 2023 roku. Jest umiejscowione przy ulicy Wielopole 17a, w budynku Urzędu Miasta Krakowa. Powstało, aby zwiększać świadomość klimatyczną mieszkańców w każdym wieku. Centrum prezentuje rozwiązania proklimatyczne i wspiera mieszkańców w działaniach dla klimatu na co dzień.

		Nie powstało jednak centrum edukacji / doradztwa w formie zeroemisyjnego budynku demonstracyjnego.
5	Zapewnienie efektywnej edukacji, informacji i doradztwa klimatycznego na poziomie dzielnic m.in. poprzez organizowanie cyklicznych spotkań z mieszkańcami dotyczących wyzwań klimatycznych i środowiskowych, organizację spotkań z doradcami na terenie dzielnicy, organizację wydarzeń informacyjnych i promocyjnych w dzielnicach.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacja jest w ciągłej realizacji. Przykłady działań są bogate i różnicowane.
6	Szeroka promocja inwestycji i projektów realizowanych w ramach transformacji klimatycznej miasta, w tym promocja Kwartалу Klimatycznego, projektów termomodernizacyjnych, instalacji OZE zainstalowanych na budynkach miejskich itp. Promocja może być realizowana za pomocą m.in. tablic i ekranów ustawionych przy inwestycjach, informujących mieszkańców o zastosowanych technologiach i oszczędnościach w zużyciu energii uzyskanych za pomocą tych technologii.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Projekty i inwestycje realizowane w ramach transformacji klimatycznej miasta są promowane w miejskich mediach (portal miejski Krakow.pl - zakładka klimat.krakow.pl oraz strona główna; Facebook Kraków w dobrym klimacie oraz Facebook Krakow.pl). Promocja jest także realizowana w innych mediach miejskich (dwutygodnik Kraków.pl., telewizja tramwajowa, plakaty). W ramach realizacji rekomendacji powstała mapa zrealizowanych dotychczas miejskich inwestycji proklimatycznych. Każdy mieszkaniec może zobaczyć m.in. jak zmienia się miasto, które budynki gminne posiadają instalacje odnawialnych źródeł energii, system zbierania deszczówki lub czy zostały poddane termomodernizacji.
7	Rozszerzenie organizacji cyklicznych (co najmniej raz na kwartał) dni otwartych w obszarze klimatu, energii i środowiska przez Urząd Miasta Krakowa oraz spółki miejskie dla mieszkańców i mieszanek Krakowa oraz wycieczek edukacyjnych dla przedszkoli i szkół.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacja jest w ciągłej realizacji, wydarzenia, eventy i dni otwarte w obszarze klimatu, energii i środowiska organizowane przez Urząd Miasta Krakowa oraz spółki miejskie dla mieszkańców i mieszanek Krakowa oraz wycieczek edukacyjnych dla przedszkoli i szkół odbywają się częściej, niż raz na kwartał. Przykładowe: Wielka Lekcja Ekologii, Dzień Ziemi, Krakowska Akademia Klimatu, Dzień Otwarty Magistratu, Warsztaty Kulinarne Zero Waste, Hakatony, akcje „Razem Sprzątamy Ziemię”, akcje MPO np. Elektroporządki, dzień Recyklingu Baterii, Kampania Rowerowy Maj, etc. Katalog działań znajduje się w aktualizowanym na bieżąco klimatycznym Ekokalendarzu.
8	Stworzenie przestrzeni współpracy i dialogu w zakresie transformacji klimatycznej Krakowa z uwzględnieniem zróżnicowanych interesariuszy i zachowaniem transparentności działania.	REKOMENDACJA CZĘŚCIOWO ZREALIZOWANA. Zdaniem Urzędu Miasta Krakowa rekomendacja została zrealizowana, co jest dyskusyjne. Zdaniem UMK rekomendacja została zrealizowana poprzez: Zespół

		Doradczy Portfela „Zeroemisyjny Kraków” (zamknięte grono), Pakt dla Klimatu (przedsiębiorcy), Komisja ds. klimatu ZMP (spotkania branżowe). Rekomendacja dotyczyła jednak nowych form współpracy z mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi i branżowymi. W zakresie transparentności: protokoły posiedzeń Zespołu Doradczego nie są publikowane, raporty przedsiębiorców nie są publikowane.
9	Przeprowadzenie, z wykorzystaniem zewnętrznych źródeł finansowania, przeglądu budynków Gminy Miejskiej Kraków pod względem zużycia energii, potrzeb termomodernizacyjnych, możliwości zastosowania pomp ciepła i instalacji fotowoltaicznych czy wykonania audytów energetycznych, przyjęcie standardów głębokiej termomodernizacji oraz opracowanie długofalowego programu głębokiej termomodernizacji gminnych budynków użyteczności publicznej, uwzględniającego dostępne źródła finansowania wraz z celami pośrednimi, planami wdrożenia oraz corocznym raportowaniem postępów.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Jednostka KEGW przeprowadziła z wykorzystaniem zasobów własnych przegląd ponad 360 miejskich budynków użyteczności publicznej w zakresie oceny ogólnego stanu technicznego budynków oraz zużycia mediów (wszystkie budynki należące do GMK).
10	Wykorzystanie, tam gdzie to możliwe i zasadne, instalacji fotowoltaicznych w gminnych budynkach użyteczności publicznej oraz miejskich obiektach takich jak parkingi, garaże, przystanki, zajezdnie MPK wraz z podjęciem starań na rzecz zwiększenia finansowania inwestycji ze środków własnych oraz pozyskania finansowania ze źródeł zewnętrznych.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Na budynkach gminnych są montowane instalacje PV, kolejne budynki są analizowane pod kątem możliwości instalacji. Jednostka KEGW od rozpoczęcia wdrażania rekomendacji KPK (czerwiec 2021) do września 2024 r. wykonała 93 ekspertyzy techniczne oraz 17 instalacji fotowoltaicznych. Obecnie OZE są zamontowane na gminnych budynkach łącznie w 35 lokalizacjach. Są to budynki jednostek oświatowych, których organem prowadzącym jest Gmina Miejska Kraków, budynki Zarządu Infrastruktury Sportowej oraz budynki Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej.
11	Stworzenie programu dofinansowań do zakupu i montażu instalacji odnawialnych źródeł energii dla budynków wielorodzinnych.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Program dofinansowań do zakupu i montażu instalacji odnawialnych źródeł energii dla budynków wielorodzinnych, został przygotowany przez Wydział ds. Jakości Powietrza. Utworzenie programu zostało zrealizowane poprzez wprowadzenie do Programu rozwoju odnawialnych źródeł energii na obszarze Gminy Miejskiej Kraków (uchwała nr XC/2456/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 29 czerwca 2022 r.) DZIAŁU

		III „Dotacje celowe udzielane do wielorodzinnych budynków mieszkalnych lub wielorodzinnych budynków mieszkalno-usługowych (spółdzielni mieszkaniowych lub wspólnot mieszkaniowych)”. REKOMENDACJA ZREALIZOWANA.
12	Przygotowanie do końca 2022 roku analizy w zakresie dostępnych terenów w Krakowie pod względem ich wykorzystania do budowy farm fotowoltaicznych.	Jednostka KEGW wykonała analizę w zakresie dostępności terenów w Krakowie pod względem ich wykorzystania do budowy farm fotowoltaicznych. Wykonano specjalistyczne badania środowiskowe i geotechniczne dla obszaru planowanej lokalizacji farmy fotowoltaicznej.
13	Przygotowanie i wdrożenie, po wprowadzeniu odpowiednich przepisów prawa, pilotażowego projektu społeczności energetycznej w Krakowie wraz zaproponowaniem terenów do jej założenia, analizą korzyści, kosztów i ograniczeń oraz przeprowadzeniem kampanii informacyjnej.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Przy współpracy projektu Atelier oraz LIFE-IP EKOMAŁOPOLSKA „Wrażanie Regionalnego Planu Działań dla Klimatu i Energii dla województwa małopolskiego” organizowane są spotkania i konferencje dot. tworzenia społeczności energetycznych w Krakowie. W spotkaniach uczestniczą mieszkańcy, przedstawiciele spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych, zarządcy budynków, uczelnie wyższe, szkoły, żłobki, przedsiębiorcy, spółki, jednostki miejskie, organizacje pozarządowe, a także przedstawiciele władz samorządowych i państwowych. Podczas wydarzenia omawiane są tematy: - istniejących i planowanych społeczności energetycznych w Polsce, m.in: prosument zbiorowy, prosument lokatorski, prosument wirtualny; - doświadczenia z tworzenia klastrów energii w Polsce; - zastosowania pomp ciepła w budynkach wielorodzinnych; - źródeł finansowania projektów z zakresu energetyki społecznej; - bilansowania lokalnego m.in. poprzez wykorzystanie magazynów energii; - fotowoltaiki w obszarach miejskich: praktyczne porady.
14	Podjęmowanie działań na rzecz zmiany przepisów prawa w zakresie wprowadzenia prosumenta zbiorowego oraz ułatwienia korzystania z instalacji fotowoltaicznych w budynkach wielorodzinnych.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Zmiana została wprowadzona w 2022 roku, nowelizacją ustawy o odnawialnych źródłach energii. Urząd Miasta Krakowa aktywnie uczestniczył w zmienianiu przepisów prawa w zakresie wprowadzenia prosumenta zbiorowego oraz ułatwienia korzystania z instalacji fotowoltaicznych w budynkach wielorodzinnych, zgłaszając uwagi do obowiązujących przepisów oraz uwagi i propozycje zapisów do projektów nowych aktów prawnych. Opinie i propozycje zmian legislacyjnych były kierowane do

		poszczególnych Ministerstw za pośrednictwem organizacji: Unii Metropolii Polskich oraz Związku Miast Polskich.
15	Montaż lekkich paneli fotowoltaicznych (lub innych rozwiązań OZE) na hybrydowych autobusach i tramwajach jako forma ich promocji oraz oszczędności, wraz z informowaniem o korzyściach, kosztach i ograniczeniach.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. W ramach działania przeprowadzono analizę opłacalności montażu paneli fotowoltaicznych na dachach autobusów i tramwajów oraz możliwości ich finansowania. W tym celu wykorzystano doświadczenia z eksploatacji w okresie czterech lat siedmiu autobusów, które zostały wyposażone w panele fotowoltaiczne dostępne na rynku. Z przeprowadzonej analizy wynika, że nie na wszystkich pojazdach można montować panele, z uwagi na zabudowane tam urządzenia i agregaty (klimatyzatory, falowniki, baterie, klapy wentylacyjne, pantografy, wypukłości), a uzyskane wskaźniki zużycia paliwa nie odbiegały od pozostałych pojazdów. Po czterech latach efektywność paneli spadła do poziomu kwalifikującego je do wymiany. W efekcie przeprowadzonych testów badawczych i analizy nie podjęto decyzji o zwiększeniu liczby pojazdów z panelami. W dalszym ciągu prowadzony będzie monitoring rozwiązań technicznych lżejszych, tańszych i o wyższej sprawności paneli, możliwych do zastosowania w pojazdach. Prowadzone są rozmowy z producentami autobusów pod kątem zainteresowania ich tym zagadnieniem i wprowadzenia efektywnych paneli jako standardowego wyposażenia pojazdów.
16	Wzmocnienie współpracy GMK z krakowskimi uczelniami i jednostkami naukowo-badawczymi w obszarze klimatu i energii, w tym w zakresie magazynowania energii i ciepła oraz wykorzystania wodoru jako paliwa.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. 5 maja 2021 roku została zawarta umowa na realizację wspólnego celu pomiędzy Krakowem a 20 szkołami wyższymi i instytucjami (Krakowski Ośrodek Naukowo – Akademicki). Dzięki niej współpraca została ujęta w jasne, spójne ramy. Dzięki m.in. powyższej umowie udział krakowskich uczelni w działaniach proklimatycznych Miasta jest rosnący. Krakowskie uczelnie, w szczególności Politechnika Krakowska oraz Akademia Górniczo Hutnicza, uczestniczą w projektach naukowych Miasta (także tych, których realizacja wynika z rekomendacji Krakowskiego Panelu Klimatycznego). Na przykład, pracownicy Politechniki Krakowskiej wspólnie z pracownikami KEGW opracowywali standardy klimatyczne. Pracownicy naukowcy krakowskich uczelni uczestniczą także w eventach proklimatycznych realizowanych przez

		miasto. Wyjaśniają podczas nich uczestniczącym Krakowianom, jak od strony naukowej wyglądają zmiany klimatyczne oraz zapobieganie im i adaptacja do nich.
17	Rozwój oferty Miejskiego Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej w Krakowie na dostarczanie ciepła ekologicznego poza ekonomicznym zasięgiem tradycyjnej sieci ciepłowniczej wraz z analizą możliwości wykorzystania ciepła odpadowego i chłodu z ciepła sieciowego.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. MPEC SA współpracuje m.in. w zakresie zawartym w rekomendacji, na podstawie zawartych umów, z Akademią Górniczo-Hutniczą (Wydział Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska, Wydział Zarządzania), Małopolskim Centrum Budownictwa Energooszczędnego Politechniki Krakowskiej oraz Instytutem Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią Polskiej Akademii Nauk. Efektem wspólnych projektów są instalacje pilotażowe OZE, a także analizy i dokumentacja dotycząca wdrażania rozwiązań innowacyjnych w MPEC SA tj. sieć V generacji, geotermia, fotowoltaika, wodór, itp). Opracowane rozwiązania są oferowane mieszkańcom znajdującym się poza tradycyjną siecią w formule „ciepło jako usługa”.
18	Stworzenie projektu demonstracyjnego obrazującego różne sposoby zapobiegania przegrzewaniu się budynków: metody pasywne (zacienienie drzewami lub markizami), chłodzenie pompami ciepła czy produkcja chłodu z ciepła. Rozważyć realizację w ramach Centrum Edukacji i Doradztwa klimatycznego.	BRAK REALIZACJI Zadanie dopiero będzie realizowane na podstawie opracowania pn. Standard klimatyczny dla nowych i istniejących miejskich budynków użyteczności publicznej w Krakowie.
19	Przeanalizowanie liczby punktów zasilania miejskich autobusów energią odnawialną z paneli słonecznych pod kątem ich zwiększenia.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacja została zrealizowana przez Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Krakowie. W ramach działania przeanalizowano liczbę punktów ładowania autobusów elektrycznych oraz możliwości wykorzystania energii słonecznej do ich zasilania. W efekcie przeprowadzonej analizy nie podjęto dodatkowych inwestycji na posiadanych stanowiskach ładowania. Nie wykluczono w przyszłości zastosowania takiej formy zasilania stanowisk ładowania, ale po indywidualnej ocenie projektu przed jego realizacją. W zakresie wykorzystania technologii wodorowej przeprowadzono wstępną analizę przedsięwzięcia, w wyniku której podjęto decyzję o rozpoczęciu testów długoterminowych autobusów zasilanych wodorem. W tym celu podpisano umowy wynajmu mobilnej stacji tankowania wodoru i dostawy wodoru, oraz wynajmu autobusów wodorowych (Solaris U12Hydrogen – pozostający w testowaniu do 31.12.2024 r., Autosan 12Hydrogen – pozostający w

		testowaniu do 31.12.2024 r., Arthur Bus 12Hydrogen – ukończono testowanie). MPK S.A. w Krakowie rozpoczęło z NFOŚiGW etap negocjacji warunków Umowy o objęcie bezzwrotnym wsparciem przedsięwzięcia pn.: „Rozwój floty autobusów zeroemisyjnych dla potrzeb realizacji usług transportu publicznego w Krakowie” w ramach Inwestycji: G 1.3.2 Zeroemisyjny transport zbiorowy (autobusy) ze środków Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększenia Odporności. Przedsięwzięcie obejmuje zakup 42 autobusów zeroemisyjnych, w tym 10 autobusów zasilanych wodorem i 32 autobusów elektrycznych. Obecnie pasażerowie komunikacji miejskiej w Krakowie korzystają ze 126 autobusów elektrycznych. 121 autobusów elektrycznych należy do MPK S.A. w Krakowie, zaś 5 do Mobilis Sp. z o.o. oddział Kraków. Ponadto, wykonano koncepcję przebudowy jednej ze Stacji Obsługi Autobusów dla potrzeb utrzymania i eksploatacji autobusów zasilanych wodorem.
20	Organizowanie przez Urząd Miasta Krakowa grup zakupowych dedykowanych ograniczeniu zużycia energii i kosztów mediów energetycznych, np. urządzeń do kompensacji energii biernej, ultralekkich i elastycznych paneli fotowoltaicznych.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacja realizowana jest w sposób ciągły, informacje na temat grupowych zakupów energii elektrycznej i gazu dostępne są na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Miasta Krakowa.
21	Stworzenie systemu zachęt dla przedsiębiorców stosujących rozwiązania w obszarze zmniejszenia zużycia energii i zwiększenia wykorzystania energii odnawialnej.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. W 2022 roku w celu zwiększenia zaangażowania przedsiębiorstw, instytucji publicznych, organizacji społecznych i środowisk naukowych działających w Krakowie w dążeniu do osiągnięcia neutralności klimatycznej i przeciwdziałania zmianom klimatu, został utworzony Pakt dla Klimatu. W skład Paktu weszło początkowo jedenaście podmiotów, teraz jest ich 16: czternaście z sektora biznesu – dużych krakowskich przedsiębiorstw i organizacji przedsiębiorców, oraz dwie krakowskie wyższe uczelnie. W efekcie powstała platforma współpracy poszczególnych sygnatariuszy z Miastem oraz z pozostałymi uczestnikami. Partnerzy zobowiązują się podejmować działania mające na celu ograniczenie globalnego ocieplenia, tworzenie strategii klimatycznych oraz regularne informowanie miasta o podejmowanych działaniach zgodnych z zasadami paktu.
22	Przygotowanie programu wymiany oświetlenia ulic i przestrzeni publicznych w	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI.

	Krakowie z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań, jego systematyczna realizacja wraz z rozbudową inteligentnego systemu zarządzania oświetleniem miejskim, z uwzględnieniem konieczności zmniejszenia zanieczyszczenia światłem, w tym poprzez odpowiednie zarządzanie oświetleniem miejskim, przygotowanie wniosku o zmianę odnośnej uchwały Rady Miasta Krakowa oraz promocję dobrych praktyk w tym zakresie wśród podmiotów prywatnych.	Zarząd Dróg Miasta Krakowa realizuje rekomendację w dwóch etapach: - inwentaryzacja liczby punktów oświetleniowych mogących podlegać modernizacji; - przygotowanie dokumentacji niezbędnej do przeprowadzenia przetargu na wykonawcę programu.
23	Opracowanie łatwego proceduralnie programu wsparcia dla termomodernizacji budynków wielorodzinnych, z budżetem adekwatnym wobec skali potrzeb, połączonego z szerokimi działaniami informacyjno-edukacyjnymi i doradczymi skierowanymi do właścicieli, zarządców i administratorów.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Wydział ds. Jakości Powietrza UMK po rozpoczęciu przygotowania programu wsparcia dotyczącego termomodernizacji budynków wielorodzinnych oraz konsultacji treści programu, wstrzymał jego dalsze procedowanie ze względu na brak środków finansowych. W przypadku pozyskania środków na ten cel będzie możliwe wznowienie prac nad programem. Efektem wdrożenia programu byłaby poprawa efektywności energetycznej budynków wielorodzinnych, zmniejszenie kosztów grzewczych, poprawa jakości powietrza, a także zmniejszenie emisji CO ₂ . Jednocześnie Wydział ds. Jakości Powietrza złożył wniosek, a następnie podpisana została umowa z Wojewódzkim Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w zakresie realizacji programu „Ciepłe Mieszkanie” w części dotyczącej dofinansowania prac termomodernizacyjnych dla wspólnot mieszkaniowych obejmujących od 3 do 7 lokali mieszkalnych. Regulamin udzielania dotacji celowych dla Programu Priorytetowego Ciepłe Mieszkanie na obszarze Gminy Miejskiej Kraków przyjęty został uchwałą nr V/87/24 Rady Miasta Krakowa z dnia 19 czerwca 2024 r.
24	Stworzenie, w celu wspierania osiągnięcia neutralności klimatycznej, programu rozwoju i ochrony zielonych przestrzeni miasta zakładającego m.in. powiększanie obszarów terenów zielonych i rewitalizację terenów należących do GMK oraz aktywizację prywatnych właścicieli i innych podmiotów do tworzenia różnorodnych zielonych przestrzeni w Krakowie.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacja została zrealizowana poprzez opracowanie dwóch programów oraz regulaminu zakładania ogrodów społecznych.
25	Przygotowanie i promocja standardów energetyczno-klimatycznych budynków nowych i termomodernizowanych, z uwzględnieniem kosztów eksploatacji, realizacja nowych budynków GMK jako zero lub niskoemisyjnych oraz wykorzystanie budynków gminnych realizowanych zgodnie	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Pod koniec 2022 r. na zlecenie jednostki Klimat-Energia-Gospodarka Wodna Politechnika Krakowska opracowała „Standard klimatyczny dla nowych i istniejących miejskich budynków

	ze standardami energetyczno-klimatycznymi do promocji i edukacji w zakresie stosowanych rozwiązań.	użyteczności publicznej w Krakowie". W związku z koniecznością dokonania analizy rozwiązań przedstawionych w powyższym opracowaniu pod kątem możliwości ich wdrożenia na terenie Gminy Miejskiej Kraków został powołany Zarządzeniem Prezydenta Miasta Krakowa zespół zadaniowy do spraw wdrożenia w jednostkach organizacyjnych GMK rozwiązań określonych w opracowaniu. Zespół składający się z przedstawicieli jednostek organizacyjnych GMK oraz Politechniki Krakowskiej jest odpowiedzialny za weryfikację możliwości wdrożenia opracowania na terenie GMK oraz przygotowanie wytycznych wraz z analizą ryzyk oraz harmonogramem wdrożenia opracowania na terenie GMK - celem wypracowania rozwiązań najbardziej optymalnych, akceptowalnych przez wszystkie jednostki organizacyjne GMK. Z uwagi na obowiązującą Dyrektywę UE, docelowe standardy muszą zostać w Gminie Miejskiej Kraków wprowadzone.
26	Promowanie standardów energetyczno-klimatycznych budynków i inwestycji wśród deweloperów i inwestorów komercyjnych oraz stworzenie systemu zachęt motywujących do ich stosowania.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Rekomendacja będzie realizowana po przygotowaniu standardów energetyczno-klimatycznych budynków i inwestycji dla deweloperów i inwestorów komercyjnych.
27	Opracowanie i wdrożenie kryteriów klimatycznych dla poszczególnych typów zamówień publicznych Gminy Miejskiej Kraków. Uwzględnianie w kryteriach kosztów środowiskowych, w tym nabycia i eksploatacji zamawianych produktów i usług.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Urząd Miasta Krakowa analizuje zapisy ustawowe dotyczące Prawa Zamówień Publicznych i możliwości uwzględniania w kryteriach kosztów środowiskowych, w tym nabycia i eksploatacji zamawianych produktów i usług w UMK.
28	Opracowanie, wdrożenie i promocja standardów klimatycznych dotyczących organizacji imprez masowych współfinansowanych przez Gminę Miejską Kraków, w tym w zakresie wyliczania i kompensacji śladu węglowego.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. W listopadzie 2022 roku powołana została inicjatywa zrzeszająca kilkunastu organizatorów i organizatorki wydarzeń kulturalnych w Krakowie pod nazwą „Festiwale dla Klimatu”, której zadaniem jest wypracowanie, wdrożenie i promocja standardów i rozwiązań klimatycznych dotyczących organizacji wydarzeń kulturalnych, możliwych do realizacji w takcie festiwali. Pierwszym efektem działań grupy było stworzenie manuala tzw. dobrych praktyk realizowanych w ramach wydarzeń, w tym sprawdzonych doświadczeń w zakresie wyliczania śladu węglowego. Opracowanie obejmujące kilka przykładów działań zostało opublikowane w wersji elektronicznej przy okazji Dnia Ziemi 2023

		roku. Kolejnym krokiem prac grupy będzie zebranie dobrych praktyk (możliwych do przeniesienia na grunt wydarzeń krakowskich) realizowanych przez festiwale europejskie zrzeszone w Europejskim Stowarzyszeniu Festiwali (EFA). W 2023 roku Kraków rozpoczął także realizację projektu MINEV – Minimalizacja powstawania odpadów podczas dużych wydarzeń (Waste MINimization in Large EVents) w ramach Programu INTERREG EUROPE. Głównym założeniem projektu jest zbadanie możliwości miast oraz wdrożenie działań dotyczących zapobiegania / minimalizacji powstawania odpadów podczas organizacji wydarzeń, dzięki czemu będą mogły być bardziej zrównoważone i ekologiczne. Identyfikacja dobrych praktyk będzie odbywać się dla różnych rodzajów eventów, m.in. zamkniętych/otwartych, sportowych, biznesowych, kulturalnych, naukowych, religijnych, itp. Partnerami projektu są: Malaga (Hiszpania – lider), Kraków (Polska), Kłajpeda (Litwa), Bolonia (Włochy), Region Macedonii Środkowej (Grecja) oraz organizacja ACR+ (Belgia).
29	Wykonanie analizy potrzeb w zakresie zwiększenia możliwości załatwienia spraw administracyjnych w Gminie Miejskiej Kraków w sposób stacjonarny i zdalny.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacja została zrealizowana, wciąż jednak analizowane są dalsze możliwości załatwiania kolejnych spraw w sposób stacjonarny i zdalny. Obecnie wdrożone są takie rozwiązania jak urzędowe paczkomaty, stanowiska urzędu otwarte w galeriach handlowych i coraz większa ilość usług i procedur, które urząd realizuje w sposób w pełni zdalny.
30	Uwzględnienie kwestii klimatycznych w aktualizacji Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa. Zmiany te powinny być przygotowane w partycypacyjny sposób, z uwzględnieniem najlepszych praktyk krajowych i zagranicznych.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Kwestie proklimatyczne będą uwzględnione w nowym, zaktualizowanym „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa”, a sam dokument jest przygotowywany w sposób partycypacyjny. Konsultacje społeczne #ZaprojektujMY Kraków dotyczyły projektu uwarunkowań Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa. Składały się z pięciu spotkań informacyjno-konsultacyjnych obejmujących zakresem pięć obszarów tematycznych istotnych dla dokumentu Studium i przestrzennego rozwoju Krakowa. Głównym celem konsultacji było poznanie perspektywy mieszkańców i użytkowników miasta na

		przyszłość Krakowa – zebranie wytycznych, propozycji, opinii i oczekiwań mieszkańców na temat dalszego rozwoju przestrzennego w oparciu o przedstawione uwarunkowania w danym obszarze tematycznym. Zebrane opinie posłużą jako wkład do dalszych prac nad Studium.
31	Działania na rzecz zmiany w przepisach prawa w zakresie obowiązków inwestorów w procesie inwestycyjnym uwzględniających wykorzystanie odnawialnych źródeł energii oraz właściwe zagospodarowanie terenu, w tym wód opadowych i przestrzeni biologicznie czynnych.	REKOMENDACJA W TRAKCIE REALIZACJI. Proces zmian prawnych w zakresie obowiązków inwestorów w procesie inwestycyjnym uwzględniających wykorzystanie odnawialnych źródeł energii oraz właściwe zagospodarowanie terenu, w tym wód opadowych i przestrzeni biologicznie czynnych toczy się cały czas. Gmina Miejska Kraków w tym procesie uczestniczy, zgłaszając uwagi do obowiązujących przepisów oraz uwagi i propozycje zapisów do projektów nowych aktów prawnych. Opinie i propozycje zmian legislacyjnych są kierowane do poszczególnych Ministerstw za pośrednictwem organizacji: Unii Metropolii Polskich oraz Związku Miast Polskich. Gmina Miejska Kraków realizuje działania w obszarze technicznym zmierzające do usprawnienia funkcjonowania infrastruktury miejskiej oraz zabezpieczenia przed negatywnymi skutkami zjawisk atmosferycznych. Podejmowane są działania w zakresie zwiększenia retencji poprzez obowiązek retencjonowania wód opadowych w miejscu ich powstawania. Realizowane jest to m.in. poprzez wymóg stosowania dla nowych inwestycji zbiorników retencyjnych wraz z regulatorem odpływu, który opóźnia odpływ wód opadowych z odwadnianej nieruchomości. W celu zminimalizowania oddziaływania realizowanych inwestycji w obszarze zlewni, jednostka Klimat Energia-Gospodarka Wodna (KEGW) wydając warunki techniczne na odprowadzenie wód opadowych nakazuje zatrzymanie i wykorzystanie wód w miejscu opadu i odprowadzenie do sieci wyłącznie ich nadmiaru. Ponadto, w warunkach technicznych dopuszczane jest odprowadzenie nadmiaru wód opadowych do kanalizacji deszczowej w ilości przy współczynniku spływu nie większym niż $\psi = 0,10$ (jak dla terenu zielonego). Dodatkowo stosowane są restrykcyjne wymagania dotyczące obowiązku zachowania powierzchni biologicznie czynnych przy realizacji nowych przedsięwzięć.

32	Przekazanie Prezydentowi Miasta Krakowa rekomendacji wypracowanych poza tematem Krakowskiego Panelu Klimatycznego w celu rozważenia ich wdrożenia.	REKOMENDACJA ZREALIZOWANA. Rekomendacje wypracowane poza tematem KPK zostały złożone na ręce Prezydenta, a następnie przekazane do właściwych wydziałów i jednostek miejskich wraz z zaleceniem, by tam, gdzie to możliwe i zasadne, zostały wdrożone.
----	--	--

Komentarz Instytutu Polityk Publicznych²

Wypracowane rekomendacje są wysokiej jakości i możliwe do wdrożenia. Część z nich jest bardzo konkretna, część ma charakter kierunkowy. Miasto podjęło realne działania na rzecz ich wdrożenia. Większość z nich została już zrealizowana, w tym pierwsza – prawdopodobnie najważniejsza – opisująca ambicje Krakowa i ścieżkę dojścia do neutralności klimatycznej. Trzeba jednak zauważyć, że implementacja tej rekomendacji nastąpiła z istotnym opóźnieniem – we wrześniu 2024 r. wobec zaproponowanego przez panelistów 2022 r. Biorąc pod uwagę złożoność procesu należy jednak docenić starania i determinację miasta.

Stan realizacji rekomendacji nie uwzględnia czasu, który był potrzebny na ich wdrożenie (wyrażony w miesiącach), czy budżetu, który został przeznaczony na ich wdrożenie. Doskonalenia wymaga wizualna i techniczna strona prezentacji cyklicznych raportów ze stanu wdrożenia rekomendacji.

² Autor raportu był jednocześnie koordynatorem Krakowskiego Panelu Klimatycznego, co oczywiście może ograniczać jego obiektywność w ocenie panelu i wypracowanych rekomendacji.

Stan wdrożenia rekomendacji

Informowanie o postępach we wdrażaniu rekomendacji

Punktem wyjścia prac analitycznych w zakresie skuteczności paneli obywatelskich jest zapoznanie się z informacjami podmiotów wdrażających (prezydenci miast) na temat stanu implementacji poszczególnych rekomendacji. Kolejnym krokiem jest krytyczna analiza prezentowanych informacji. Stan wdrożenia rekomendacji **nie jest** odpowiednio prezentowany przez istotną część samorządów. Informacje w tym zakresie zestawiono w tabeli.

Lp.	Miasto	Rok	Aktualizacja stanu wdrożenia
1	Gdańsk 1	2016	Brak. Aktualizacja 2017: link + link .
2	Gdańsk 2	2017	Brak. Podstawowe informacje: link .
3	Gdańsk 3	2017	Brak. Podstawowe informacje: link .
4	Lublin	2018	Brak. Podstawowe informacje, w tym stanowisko wobec rekomendacji: link .
5	Łódź 1	2020	Tak. Stan wdrożenia (www): link .
6	Wrocław	2020	Brak. Podstawowe informacje i komentarz UM do możliwości wdrożenia rekomendacji: link .
7	Warszawa	2020	Tak. Stan wdrożenia (pdf), aktualizacja: 02.2024: link .
8	Poznań	2021	Brak. Podstawowe informacje i komentarz UM do możliwości wdrożenia rekomendacji: link .
9	Kraków 1	2020-2021	Tak. Stan wdrożenia (pdf), aktualizacja: 09.2024: link .
10	Łódź 2	2022-2023	Tak. Stan wdrożenia (www): link .
11	Kraków 2	2022-2023	Brak. Podstawowe informacje: link .
12	Rzeszów	2023	Trudno powiedzieć. Zbyt duży poziom ogólności, aby ocenić realne postępy. Informacja: link .

Sposób prezentowania aktualizacji informacji na temat postępów w implementacji rekomendacji pozostawia wiele do życzenia. Stan wdrożenia rekomendacji [1] powinien być prezentowany, [2] w cykliczny sposób (kwartalnie), [3] atrakcyjny wizualnie (np. odpowiednia podstrona internetowa), [4] umożliwiający zorientowanie się w zakresie ogólnych postępów (nie tylko informacja dot. poszczególnych rekomendacji, ale sumaryczne podsumowanie).

Postępy we wdrażaniu rekomendacji

Szczegółowa analiza postępów prac na rzecz pełnego wdrożenia wypracowanych przez mieszkańców rekomendacji jest problematyczna. Samorządy [1] nie publikują informacji na temat postępów prac, [2] lub robią to niesystematycznie, [3] nie mają ujednoliconej metodologii, [4] nie prezentują postępów w ujęciu czasowym (poza Warszawą), [5] nie prezentują informacji na temat czasu wdrożenia danej rekomendacji, kosztów wdrożenia oraz zazwyczaj brakuje informacji w zakresie podmiotu odpowiedzialnego (np. konkretna jednostka organizacyjna). Podstawowe informacje zestawiono w tabeli.

Lp.	Miasto	Rok	Aktualizacja postępów we wdrażaniu
1	Gdańsk 1	2016	Trudno powiedzieć.
2	Gdańsk 2	2017	Trudno powiedzieć.
3	Gdańsk 3	2017	Trudno powiedzieć.
4	Lublin	2018	Trudno powiedzieć.
5	Łódź 1	2020	Rekomendacje: 64 Zrealizowane (54): 84% W realizacji (10): 16%
6	Wrocław	2020	Trudno powiedzieć.
7	Warszawa	2020	Rekomendacje: 49 Zrealizowane (20): 41% W realizacji (25): 51% Nie rozpoczęte / zawieszone (4): 8%
8	Poznań	2021	Trudno powiedzieć.
9	Kraków 1	2020-2021	Rekomendacje: 32 Zrealizowane (17): 53% W realizacji (14): 44% Nie rozpoczęte/nierrealizowane (1): 3%
10	Łódź 2	2022-2023	Rekomendacje: 39 Zrealizowane (17): 44% W realizacji (17): 44% W przygotowaniu (1): 2% Do realizacji 2024/2025 (4): 10%
11	Kraków 2	2022-2023	Trudno powiedzieć.
12	Rzeszów	2023	Trudno powiedzieć.

Można zatem powiedzieć, że poziom wdrożenia rekomendacji jest stosunkowo niski. Implementacja rekomendacji, wypracowanych w złożonym i wymagającym procesie konsultacyjnym, nie stanowi priorytetu dla większości samorządów. Wśród możliwych rekomendacji należy wymienić:

1. przyjęcie jednolitych ram raportowania postępów prac;
2. monitorowanie stopnia wdrożenia rekomendacji przez podmiot zewnętrzny (niezależny od danego samorządu).

Zakończenie i rozwój paneli obywatelskich

Panel obywatelski to ważne i warte zastosowania narzędzie demokracji deliberacyjnej. Może być z powodzeniem wdrażany zarówno na poziomie ogólnopolskim, regionalnym, jak i lokalnym. Niestety dotychczasowa skuteczność paneli obywatelskich w Polsce jest stosunkowo niska. Wpływ na to mają takie kwestie jak:

- brak odpowiedniego przygotowania do złożonego procesu, w tym narzędzi wspierających realizatorów (np. w zakresie doboru grupy reprezentatywnej);
- brak właściwej i uprzedniej weryfikacji możliwości rzeczywistego wdrożenia wypracowanych rekomendacji;
- brak należytego zainteresowania decydentów wdrożeniem wypracowanych rekomendacji;
- brak odpowiednich standardów realizacyjnych.

Przezwycięzenie zidentyfikowanych słabości jest możliwe, ale wymaga szeregu zmian, w tym na poziomie legislacyjnym. Wśród najważniejszych można wymienić następujące:

- **definicja:** warto podjąć próbę zdefiniowania instytucji panelu obywatelskiego na gruncie obowiązującego prawa w Polsce oraz wypracować modelowe zapisy uchwał rad gmin w zakresie konsultacji społecznych;
- **RODO:** należy dostosować przepisy i/lub interpretację w zakresie wykorzystywania zbiorów danych (głównie publicznych) do publicznych procesów konsultacyjnych;
- **dieta dla panelistów:** należy umożliwić ułatwienie wynagradzania obywateli za ich udział w intensywnym procesie konsultacyjnym; obecnie mogą oni otrzymać bon na zakupy (mniej atrakcyjny od gotówki), albo wynagrodzenie na podstawie umowy cywilnoprawnej (liczne zobowiązania po stronie operatora panelu: umowy, rachunki, ewidencje, zgłaszanie do ZUS/US, roczne rozliczenia PIT – dla kilkudziesięciu osób; dodatkowo możliwa korespondencja z kancelarii komorniczych, sądów, itd.); optymalnym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie diety dla panelistów na zasadach podobnych do członków komisji wyborczych;
- **prace naukowe i wdrożeniowe:** należy prowadzić dalsze badania naukowe oraz testować określone narzędzia demokracji partycypacyjnej i deliberacyjnej w celu wzmocnienia jakości demokracji w Polsce;
- **program wspierający dla samorządów:** należy zapewnić odpowiednie narzędzia oraz wsparcie eksperckie dla samorządów chcących rozwijać dotychczasowe procesy konsultacyjne.

Instytut Polityk Publicznych deklaruje gotowość do koordynacji procesu wdrażania zmian.

Fundacja Instytut Polityk Publicznych (dalej: Instytut lub IPP) to założony w 2015 r. niezależny podmiot o profilu społeczno-eksperckim. Instytut jest:

- niezależną;
- niepartyjną;
- organizacją pozarządową;
- działającą nie dla zysku.

Misja Instytutu:

Doskonalenie Rzeczypospolitej, jej instytucji i organów, budowa wspólnoty aktywnych obywateli i wzmacnianie pozycji Polski w Europie i świecie.

Działalność IPP skupiona jest wokół trzech obszarów:

1. **think tank:** prace eksperckie, naukowe, analityczne oraz rzecznicze – realizujemy projekty naukowe, publikujemy prace analityczne i naukowe oraz komentarze eksperckie, współpracujemy z uznanymi ekspertami, działamy m.in. w ramach Komisji Dialogu Obywatelskiego ds. Środowiska w Krakowie oraz Forum ds. Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych przy Stowarzyszeniu Metropolia Krakowska;
2. **partycypacja społeczna:** wzmacnianie społeczeństwa obywatelskiego, projektowanie i realizacja procesów partycypacyjnych, poradnictwo obywatelskie – jako operator Centrum Obywatelskiego Centrum C 10 w Krakowie, na co dzień zwiększamy zaangażowanie społeczne mieszkańców Krakowa i wzmacniamy efektywność działań ngo oraz prowadzimy własne badania potrzeb i oczekiwań ngo; projektujemy i realizujemy konsultacje społeczne, panele obywatelskie i narady obywatelskie; zrealizowaliśmy kampanię profrekwencyjną przed wyborami do Parlamentu Europejskiego w 2024 r.
3. **popularyzacja wiedzy:** działalność edukacyjna i popularyzatorska – organizujemy szkolenia, warsztaty, spotkania dyskusyjne, organizujemy konkursy, publikujemy infografiki, animacje edukacyjne, publikujemy wywiady i podcasty z uznanymi ekspertami. Jako operator punktu informacji europejskiej EUROPE DIRECT Kraków popularyzujemy wiedzę o Unii Europejskiej.

Instytut
Polityk Publicznych

Zmieniamy Polskę na lepsze!